Μνήμων

Τόμ. 8 (1982)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΣΣ

ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ: Φορολογία και έκχρηματισμός στην οικονομία των βαλκανικών χωρών (15ος-16ος αι.) ● ΑΝΤ. ΛΙΑΚΟΣ: Οι φιλελεύθεροι στην επανάσταση του 1862. 'Ο πολιτικός σύλλογος «Ρήγας Φεραίος» ● ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΑΡΔΑ: Πολιτισμικοί στρατηγικοί στην 'Ελλάδα στα τέλη του 19ου αιώνα ● ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΒΛΑΣΣΗ: 'Η συμμετοχή των 'Εκπαιστών στα 'Ορλωφικά (1770) και ή αντίδραση της Βενετίας ● ΑΛΕΚΑ ΜΠΟΥΤΖΟΥΒΗ - ΜΠΑΝΙΑ: Τό Καποδιστριακό κόμμα 1832-1833. 'Από την ήττα στον παραγκωνισμό και την καταδίωξη ● Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ: Συγκριτισμός ● ΟΛΓΑ ΓΚΡΑΤΖΙΟΥ: Τό μονόφυλλο του Ρήγα του 1797. Παρατηρήσεις στη νεοελληνική εικονογραφία του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου ● Γ. ΜΟΥΡΕΛΟΣ: 'Η προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης και οι σχέσεις της με τους συμμάχους (Σεπτέμβριος 1916-Ιούνιος 1917) ● Η. FLEISCHER: Νέα στοιχεία για τη σχέση Γερμανικών άρχων κατοχής και Ταγμάτων 'Ασφαλείας ● Ε. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ: Τό πρόβλημα των γενεαλογιών στην 'Ιστορία ● Π. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ: 'Η έμπορικη έταιρική συνεργασία του βενετικού οίκου Ταρωνίτη - Θεοτόκη και των αδελφών Γ. και Θ. Παργιβαλάν (1732-1737). ● ΑΡ. Κ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ: 'Ενα άγνωστο έπιστόμιο και μία Ελληνική μαρτυρία για τό πάροισμα του Leske από τη Τουρκετοσύνη της Θεσσαλίας ● Γ. ΚΟΚΚΩΝΑΣ: 'Ισοκράτους λόνοι τρέας: Φλωρεντία c. 1495 ή Ρώμη c. 1517; Γέρω από μία διάφθοση στον Legrand. ● Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ: 'Η άσημαντη μαρτυρία ● Γ. ΜΠΟΚΟΣ: Συμπληρωματικά στοιχεία σχετικά με την πρόταση του Π. Μαρκίδη-Πούλιου για έγκατάσταση τυπογραφείου στα 'Επτάνηρα ● Τ. Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ: Βιβλιολογικά Α' ● Χ. ΛΟΥΚΟΣ: 'Η έννοιαση προσδών κατά την Καποδιστριακή περίοδο. ● ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1977

ΑΘΗΝΑ 1980 - 1982

ΒΙΒΛΙΟΛΟΓΙΚΑ Α'

Τ. Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.256](https://doi.org/10.12681/mnimon.256)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ Τ. Ε. (1982). ΒΙΒΛΙΟΛΟΓΙΚΑ Α'. *Μνήμων*, 8, 337-369. <https://doi.org/10.12681/mnimon.256>

ΒΙΒΛΙΟΛΟΓΙΚΑ Α'

1. Για τις εκδόσεις του Χρονογράφου

α' Ψευδοδωρόθεος

Ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐξέταση τῶν προβλημάτων γύρω ἀπὸ τὴ συγκρότηση τῆς ἐντυπῆς μορφῆς τοῦ *Χρονογράφου* τοῦ Ψευδοδωρόθεου καὶ τῶν διαφορῶν ποὺ παρουσιάζει τὸ κείμενό της ἀπὸ ἑκδοσὴ σὲ ἑκδοσὴ προϋποθέτει τὴν ἀναζήτησιν καὶ αὐτοψία ὅσο γίνεται περισσότερων ἀντιτύπων τῶν τριάντα περίπου γνωστῶν ἐκδόσεων, ποὺ ἔγιναν ὅλες στὴ Βενετία (1631 - 1818).¹

Ἀπώτερος στόχος αὐτῆς μου τῆς ἐργασίας εἶναι ἡ δημιουργία τῶν ἀσφαλῶν προϋποθέσεων γιὰ μιὰ ἀνατύπωση τοῦ Χρονογράφου τοῦ Ψευδοδωρόθεου μὲ ἀφετηρία τὴν τυπογραφικὴ μορφή τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ 1631 ἀλλὰ καὶ προσπάθεια νὰ περιληφτοῦν ὅλες οἱ μεταγενέστερες διαφορικὲς προσθήκες καὶ νὰ σημανθοῦν οἱ παραλείψεις οἱ ὁποῖες εἶναι ἀρκετὲς καὶ σημαντικὲς : ἔτσι θὰ μπορούσαμε νὰ φτάσουμε στὴν ἀνίχνευση τῆς τυπογραφικῆς τύχης τοῦ κειμένου, νὰ τὴν ἀναπαραστήσουμε μὲ φωτογραφικὴ συνθετικὴ ἀνατύπωση καὶ νὰ ἀναζητήσουμε τὰ αἰτήματα τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ στὰ ὁποῖα ἀνταποκρίθηκαν αὐτὲς οἱ «ἀλλοιώσεις» καὶ τὴν τάση γιὰ ἐκσυγχρονισμό τοῦ βιβλίου στοὺς δύο αἰῶνες τῆς ἐκδοτικῆς του ζωῆς, ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκδοσὴ στὴ Βενετία τὸ 1631 ὡς τὸ 1832 ποὺ ἔχουμε τὴν τελευταία αἴτηση γιὰ ἐπανεκδόση.²

Εὐρύτερα ἡ ὅλη μελέτη μπορεῖ νὰ ἀναδείξει τὴν ἐκδοτικὴ τύχη τοῦ Ψευδοδωρόθεου σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς δείκτες τῶν σταθερῶν τῆς νεοελληνικῆς ἱστοριογραφίας.

Ὡς νὰ ὁλοκληρωθεῖ αὐτὴ ἡ ἐργασία σημειῶνω ἐδῶ μερικὰ βιβλιο-

Ὁ κ. Φίλιππος Ἡλιοῦ διάβασε μὲ ὑπομονὴ τὸ χειρόγραφο αὐτῆς τῆς ἐργασίας : οἱ παρατηρήσεις καὶ οἱ ὑποδείξεις του, ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὸ ὁλοκληρωμένο του σχῆμα ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου καὶ ἀπὸ τὴν πλατεῖα γνώση τῶν συναφῶν θεμάτων, συντέλεσαν στὴ βελτίωσή της.

1. Οἱ περιγραφὲς τῶν γνωστῶν ἐκδόσεων μποροῦν εὐκολὰ νὰ ἀναζητηθοῦν στοὺς τόμους τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας καὶ τῶν συμπληρωμάτων της μὲ τὴ βοήθεια συντομῶν ἀναγραφῶν τους : Γ. Λ α δ ᾱ ς - Ἀ θ. Χ α τ ζ η δ ῆ μ ο ς, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1791-1795, Ἀθήνα 1970 σ. 116 - 117.—Θ ω μ ᾱ ς Π α π α δ ὀ π ο υ λ ο ς, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία (1466 ci - 1800) : Ἀλφαβητικὴ ἀνακατάταξις (τυπώνεται) σ. 154 - 155. Οἱ ἐκδόσεις 1805 (Θεοδοσίου) 1806, 1814, 1818 (Γλυκῆς) περιγράφονται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία Γκίνι - Μέξα ἀρ. 321, 6630, 6661, 1020.

2. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1832 ἡ τυπογραφία Γλυκῆ (:) καταθέτει, ἀντὶ χειρογράφου, στὴν αὐστριακὴ λογοκρισία τῆς Βενετίας, τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Γλυκῆ 1818 μὲ αἴτηση γιὰ ἀνατύπωσή της. Δὲν γνωρίζουμε ἂν ἡ ἀνατύπωση ἔγινε. Βλ. Τ ρ ι α ν τ ᾱ φ υ λ λ ο ς Ε. Σ κ λ α β ε ν ί τ η ς, Αἰτήσεις γιὰ τὴν ἐκδοσὴ ἑλληνικῶν βιβλίων στὴ Βενετία (1820 - 1847), *Μνήμη Εὐγενίας Χατζηδάκη* (ὑπὸ ἐκδοσιν).

γραφικὰ στοιχεῖα : περιγράφω τρεῖς ἐκδόσεις (Γλυκῆς 1684,³ Ἰουλιανὸς 1684, Γλυκῆς 1798) καὶ καταγράφω παρατηρήσεις μου γιὰ μερικὲς ἀπὸ τὶς γνωστὲς ἐκδόσεις ἢ γιὰ ἀνάτυπά τους.

[1]

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΝ Ε'Ν ΣΥΝΟΨΕΙ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ

ΚΑΙ Ε'ΞΟΧΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἀρχόμενον ἀπὸ κτίσεως Κόσμου, μέχρι τῆς ἀλώσεως

Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐπέκεινα,

ΣΥΛΛΕΧΘΕΝ ΜΕΝ Ε'Κ ΔΙΑΦΟΡΩΝ Α'ΚΡΙΒΩΝ

Ἱστοριῶν, καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶτταν μεταγλωττισθέν παρὰ τοῦ

Γεωτᾶτου Μητροπολίτου Μονεμβασίας, Κυρίου Δωροθέου.

ΜΕΤΑΤΥΠΩΘΕΝ, ΚΑΙ ΑΥ'ΞΗΘΕΝ,

Πίνακίτε καταπλουτισθέν,

Ε'κκαθαρθέν δέ, καὶ διορθωθέν μετὰ πλείστης

ἐπιμελείας, καὶ δεξιότητος.

[τυπογραφικὸ σῆμα Γλυκῆ 0.067×0.095]

Ε'ΝΕΤΙΗΣΙΝ. Ε'τει Κυρίου. αχπδ'.

Παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ, τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

CON LICENZA DE' SUPERIORI, E PRIVIL.

8^ο φ. 26 χ. ἄρ. + σ. φμθ' + 1 χ. ἄρ. [= φνα' + 1 χ. ἄρ. (ἐπαναλαμβάνονται φμγ' - φμδ')].
— 1 τριάδιο (a) + 5 δυάδια (a - e) + 2 τετράδια (A - B) + 21 δυάδια (C - Z) + 23 δυάδια (AA - ZZ) + 22 δυάδια (AAA - XXX).

Βιβλιοθήκη Κωνσταντίνου Θ. Κυριακόπουλου (καὶ μικροταινία στὸ Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν ΕΙΕ).

Βιβλιοθήκη Μονῆς Δουσίκου.

Ἀντίθετα μὲ τὸ ἀντίτυπο Κυριακόπουλου, πού εἶναι σὲ ἄριστη κατάσταση, τὸ ἀντίτυπο Δουσίκου εἶναι πολυμεταχειρισμένο καὶ κολοβό : ἡ σ. φμθ' ἔχει ἀντιγραφεῖ στὸ παράφυλλο ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἀρχιμανδρίτη Γεράσιμου τοῦ ἐκ Δουσίκου, 1825. Στὸ βιβλίον ὑπάρχουν διάφορα σημειώματα τοῦ Γεράσιμου καὶ ἄλλων, τὰ ὅποια δὲν μεταγράφονται ἐδῶ, ἀφοῦ ἡ περιγραφή γίνεται ἀπὸ ἐκλεκτικὴ φωτογράφηση πού ἔκαναν γιὰ χάρη μου οἱ συνάδελφοι κ.κ. Κώστας Λάμπας καὶ Κρίτωνας Χρυσοχοΐδης.

Καὶ τὰ δύο ἀντίτυπα παράχθηκαν ἀπὸ τὶς ἴδιες τυπογραφικὲς πλάκες ἀλλὰ στὰ εἰσαγωγικὰ κείμενα ἐμφανίζουν διαφορετικὴ σελιδοποίηση :

3. Οἱ μνεῖες τῆς ἔκδοσης πού περιγράφεται ἐδῶ εἶναι ἀρκετές. Ἀναζητοῦσε ἀντίτυπὸ τῆς ὁ Legrand, τὴν ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης Ροῦσσος (1939) ἐνῶ περιέχεται στὸν κατάλογο τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ μητροπολίτη Σίδης Γρηγορίου (τὶς παραπομπὲς βλ. Δημήτριος Ν. Οἰκονομίδης, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, *Λαογραφία* 18 (1959) 130).

Κυριακόπουλου

φ 1^{τ-ν} λευκὸφ 2^τ τίτλοςφ 2^ν λευκὸ

φ 3 - 4^τ Τῷ γαληνοτάτῳ --- Δούκα Βοϊβόνδα ---
 'Εκ τῶν κλεινῶν 'Ενετιῶν. 'Εν ἔτει αχπδ'.
 'Ιανν κθ'. Τῆς Γαληνότητός σου δοῦλος
 ἐλάχιστος καὶ εὐχέτης Νικόλαος Γλυκῦς.

φ 4^ν προσωπογραφία Τζηγαρά

φ 5 - 6 Πᾶσι τοῖς εὐσεβέσι καὶ ὀρθο-
 δόξοις... 'Απόστολος ὁ Τζη-
 γαράς

Δουσίκου

φ 2^{τ-ν} λευκὸφ 2^τ τίτλοςφ 2^ν λευκὸ

φ 2-4 Πᾶσι τῆς εὐσεβέσι καὶ
 ὀρθοδόξοις... 'Απόστο-
 λος ὁ Τζηγαράς

φ 5 - 6^τ Τῷ γαληνοτάτῳ... Δούκα
 Βοϊβόνδα... 'Εκ τῶν κλεινῶν
 'Ενετιῶν. 'Εν ἔτει αχπδ'. 'Ιανν.
 κθ'. Τῆς Γαληνότητός σου δοῦ-
 λος ἐλάχιστος καὶ εὐχέτης Νι-
 κόλαος Γλυκῦς.

φ 6^ν προσωπογραφία Τζηγαρά

φ 7 - 26 Πίναξ πάντων τῶν ἀξιωματικῶν πραγμάτων 'Οποῦ εἰς ἐτοῦτο τὸ βιβλίον
 ἐμπεριέχονται, Βαλμένων κατὰ τάξιν, ἤγουν κατὰ 'Αλφάβητον, καὶ εἰς πόσα Φύλλα, διὰ
 νὰ ἡμπορῇ ὁ καθ' εἷς μὲ ἐδκολότητά νὰ εὗρῃ ἐκεῖνο ὅπου ἐπιθυμῇ, σ. α' Σύνοψις ἱστο-
 ριῶν, σ. φμγ' Περί τοῦ λευγάνου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, σ. φμδ' [= φμς'] Τὰ ὀφείκια
 τῆς Βασιλείας τῶν Ρωμαίων, σ. φμζ' [= φμθ'] Αἱ ἐπακταὶ τῶν ἰβ' Μηνῶν ---, Περί τῆς
 μεθόδου τῆς αὐτῆς χειρὸς, σ. [φν'] [= φνβ'] τὸ σῆμα τοῦ Γλυκῆ, ὅπως στὸν τίτλο.

*Αν συγκρίνουμε τὴ β' αὐτὴ ἔκδοση τοῦ Γλυκῆ μὲ τὴν α' τοῦ 1676
 (ποὺ τὴν ἐπιμελήθηκε ὁ Ἀμβρόσιος Γραδενίγος, ὁ ἴδιος ποὺ ἐπιμελήθηκε
 καὶ τὴν ἔκδοση τοῦ Ἰουλιανοῦ τὸν ἴδιο χρόνο) διαπιστώνουμε ὅτι ἐκτὸς
 ἀπὸ τὴν ἐνημέρωση ποὺ ἔγινε στὰ γεγονότα τῆς τουρκικῆς καὶ βενετικῆς
 ἱστορίας ὑπάρχει καὶ ἡ τελευταία προσθήκη, ποὺ θὰ διατηρηθεῖ σὲ ὅλες
 τὶς μεταγενέστερες ἐκδόσεις, σ. φμζ' κέξ. Στὴ σελιδοποίηση τῶν εἰσαγω-
 γικῶν κειμένων στὸ ἀντίτυπο Μονῆς Δουσίκου ἀκολουθήθηκε ἀντίστροφη
 διάταξη ἀπὸ ἐκείνη τῆς α' ἔκδοσης τοῦ 1676 ἐνῶ τὸ ἀντίτυπο Κυριακό-
 πουλου ἀκολούθησε τὴ σελιδοποίησιν τῆς α' ἔκδοσης ποὺ δὲν ἄλλαξε σὲ
 καμία ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Γλυκῆ ὡς τὸ 1818. Ἡ διάρθρωση τοῦ βιβλίου :
 εἰσαγωγικά, πίνακας περιεχομένων, κύριο σῶμα τοῦ βιβλίου, δὲν ἄλλαξε
 ὡς τὸ 1806 σὲ ὅλες τὶς ἐκδόσεις τῆς Βενετίας. Στὶς δύο τελευταῖες τοῦ ἐκ-
 δόσεις 1814, 1818 ὁ Γλυκῆς θὰ μεταφέρει τὸν Πίνακα τῶν περιεχομένων
 στὸ τέλος τοῦ βιβλίου καὶ θὰ δώσει συνεχὴ ἀρίθμηση σὲ ὅλο τὸ βιβλίον.

*Απὸ τὴν ἔκδοση τοῦ 1684 καὶ ὕστερα ὁ Γλυκῆς δὲν ἀλλάζει τὴ χρονο-
 λογία 1684 στὸν πρόλογό του μὲ ἀποτέλεσμα πολλὰ ἀκέφαλα ἀντίτυπα
 μεταγενέστερων ἐκδόσεων νὰ θεωρηθοῦν ὅτι εἶναι ἐκείνης τῆς ἔκδοσης :
 τὸ ἀντίτυπο τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς Ὀλυμπιώτισσας ποὺ θεωρήθη-
 κε⁴ ὅτι εἶναι τῆς ἔκδοσης τοῦ 1684 πρέπει νὰ εἶναι τῆς ἔκδοσης τοῦ 1767,

4. 'Α χ. Α α ζ α ρ ο υ, Κατάλογος ἐντύπων Βιβλιοθήκης Ὀλυμπιώτισσης, Ἀθήνα
 1964 σ. 89.

ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν σελίδων καὶ τῇ διάταξί τούς σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ χρονολογημένο σημεῖωμα τοῦ 1769, ποὺ ὑπάρχει στὸ ἀντίτυπο. Δὲν νομίζω ἀκόμη ὅτι πρέπει νὰ εἵμαστε σίγουροι ὅτι ἡ ἔκδοση αὐτὴ ὑπῆρχε στὴ Βιβλιοθήκη Ζαβίρα γιατί ἡ ἀναγραφὴ⁵ «Γλυκέως Ν. Σύνοψις διαφορῶν ἱστοριῶν. Ἐνετίησι 1684» μοιάζει νὰ πάρθηκε ἀπὸ ἀκέφαλο ἀντίτυπο. Ἐκεῖ ποὺ ἡ ἀναγραφὴ⁶ προέρχεται ἀπὸ πλήρη ἀντίτυπα ἔχουμε «Δωροθέου Βιβλίον Ἱστορικὸν Ἐνετίησιν 1691,²1750,³1763».

Ἄς σημειωθεῖ τέλος ἐδῶ ὅτι οἱ σ. ιθ' - λ', ρκε' - ρλη', ροζ' - ρή β', σγ' - σπ' ἀντιτύπου τῆς ἔκδοσης τοῦ 1684, ποὺ περιγράψαμε ἐδῶ, μὲ τῖς σ. 3 - 6, 7 - 44, 1 - 18, 31 - 130, 147 - 180, 189 - 214, 219 - 554 τῆς ἔκδοσης τοῦ Γλυκῆ τοῦ 1806 συναποτελέσαν τὸ συμπληματικὸ ἀντίτυπο τῆς ΕΒΕ Ἱστορ. 1229 Δωρεὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἰωνιδῶν. Ἡ συνήθεια αὐτὴ, ποὺ παράδειγμά της εἶναι τὸ ἀντίτυπο τῶν Ἰωνιδῶν (Λονδίνο), πρέπει νὰ συνδεθεῖ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά μὲ τὴ μεγάλη φθορὰ ποὺ πάθαιναν τὰ βιβλία ἀλλὰ καὶ τὴ στοργὴ τοῦ χρήστη καὶ ἀργότερα τοῦ συλλέκτη βιβλιοφίλου καὶ νὰ ἀποσυνδεθεῖ ἀπὸ τῖς συνήθειες τῶν τυπογράφων τῆς Βενετίας ποὺ «κατασκεύαζαν» ἀντίτυπα δένοντας τυπογραφικὰ φύλλα (ὑπόλοιπα) ἀπὸ διάφορες ἐκδόσεις τοῦ ἴδιου βιβλίου: τὸ ἀκέφαλο καὶ κολοβὸ ἀντίτυπο τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς ΙΔ 4ΝΛΛ 391 εἶναι συμπίλημα τῆς ἔκδοσης τοῦ 1798 (σελίδες χωρὶς πλαίσιο) καὶ τοῦ 1786 (σελίδες μὲ πλαίσιο).

[2]

Ο΄ ΧΡΟΝΟΓΡΑΨΟΣ

ΤΟΥΤΕΣΤΙ, ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΝ

Ὁπερ συλλεχθὲν παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Μονεμβασίας, Κυρίου Δωροθέου, ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν Ἑλληνικῶν Ἱστοριῶν, εἰς κοινὴν ἐπεξεύθη γλῶσσαν παρ' αὐτοῦ τοῦ Πανιερωτάτου.

Καλεῖται ΧΡΟΝΟΓΡΑΨΟΣ, διότι γράφει τοὺς χρόνους καταλεπτῶς καὶ καιροὺς πασῶν τῶν παρελθουσῶν Ἱστοριῶν ἀπὸ Δημιουργίας τοῦ Κόσμου, μέχρι τῆς αἰχμαλωσίας Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πλέον ἐπέκεινα.

Ἐτυπώθη μὲν ἤδη ἐκ πολλοῦ, ἀλλὰ χωρὶς τινος ἐπανορθώσεως καὶ ἐπιμελείας, ὥς ἔδει· νῦν δ' ἀκριβῶς διορθωθὲν παρὰ τοῦ Σοφωτάτου καὶ Πανοσιωτάτου Κυρίου Ἀμβροσίου τοῦ Γραδενίγου, Ἀββᾶ καὶ Βιβλιοφύλακος τῆς τῶν Ἐνετίων Γαληνοτάτης Ἀριστοκρατίας, ἐκδίδεται ἐξ ὑπαρχῆς παρ' ἐμοῦ Ἀνδρέου Γουλιανοῦ Φιλέλληνος τοῦ
Τυπογράφου ἰδίῳ μόχθῳ καὶ δαπάνῃ·
καὶ εὐλαβῶς ἀφιεροῦται.

[τυπογραφικὸ σῆμα Ἰουλιανοῦ 0.063 × 0.094]

Ε'ΝΕΤΙ'ΗΣΙΝ, Ε'τει Χριστογον[ίας αχπδ']

Παρά Ἀνδρ[έα] τῷ Γ'ουλιανῷ τῷ Τυπογράφῳ.]

8ο φ 22 χάρ + σ. φμς' (λείπει 1 φύλλο, σ. φμς' - φμν'). Στην πραγματικότητα σ. φκν', αφού τῇ σ. σκδ' ἀκολουθεῖ ἡ σκζ', τὴν τμθ' ἀκολουθεῖ τζ' καὶ τὴν υιβ' ἀκολουθεῖ ἡ υκα'. — 2 τετράδια (a, b) + 1 τριάδιο (c) + 33 τετράδια (A - Z, Aa - Kk).

ΕΒΕ Ἰστορ. 1228

Μουσείο Μπενάκη (ἀντίτυπο ἀκέφαλο - κολοβό).

φ1r τίτλος, φ 1v λευκό, φ 2r *Τοῖς ἐντευξομένοι* φ 2v προσωπογραφία Τζηγαρά, φ 3 - 22 *Πίναξ πάντων τῶν ἀξιολογημονεύτων πραγμάτων*.

Ἡ προηγούμενη καὶ πρώτη ἔκδοση τοῦ Ἰουλιανοῦ εἶναι τοῦ 1676. Στὴ δευτέρῃ ἔκδοσὶ του, ποὺ περιγράφεται ἐδῶ, ὁ Ἰουλιανὸς ἀφαίρεσε καὶ ἀπὸ τὸν τίτλο καὶ ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικὰ κείμενα ὅλα τὰ ἀφιερωματικὰ στὴν Ἑλένη, Λουκρητία, Κορνηλία - Πισκοπία. Παρέλειψε ἀκόμη καὶ τὴν προσφώνησίν του «Πᾶσι τοῖς τῶν Ἑλλήνων φιλοπόνους σπουδαίοις...». Ἀντίθετα πρόσθεσε στὸ τέλος τοῦ βιβλίου: *Αἱ ἐπακταὶ τῶν ἰβ' μηνῶν, εἰς τὰ κεφαλαιώδη γράμματα. Περὶ τῆς μεθόδου τῆς αὐτῆς χειρὸς*, ποὺ δὲν ὑπῆρχε ὅπως σημειώθηκε καὶ παραπάνω στίς ἐκδόσεις τοῦ 1676 τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ Γλυκῆ ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ Ἀμβρόσιος Γραδενίγος: ὁ Γλυκῆς στὴν ἔκδοση τοῦ 1684 παραλείπει τὸ ὄνομα τοῦ Γραδενίγου, ἐνῶ ὁ Ἰουλιανὸς τὸ διατηρεῖ.

Τὸ βιβλίο ἀναφέρει γεγονότα μέχρι καὶ τὴν παράδοση τῆς Πρέβεζας στοὺς Βενετοὺς 19/29 Σεπτεμβρίου 1684 (σ. φλθ'). Ἐπειδὴ ὁ Χρονογράφος περιέγραφε συνήθως καὶ γεγονότα μέχρι τὴν ἔκδοσὶ του, μπορούμε μὲ ἀρκετὸ ποσοστὸ βεβαιότητος νὰ τοποθετήσουμε τὴν ἔκδοση στὸ 1684, αφού στὸ ἀντίτυπο τῆς ΕΒΕ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο γίνεται ἡ περιγραφή, εἶναι κομμένη ἀπὸ τὸν τίτλο ἡ χρονολογία καὶ εἶναι λαθεμένη ἡ χρονολογία 1637 ποὺ ὁ βιβλιοδότης ἔγραψε στὴ ράχη τοῦ βιβλίου καθὼς καὶ ἡ ἀναγραφὴ μὲ μελάνι στὸν τίτλο: αχλζ' = 1637. Ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀντίτυπο ὑποθέτω ὅτι πρέπει νὰ ἀντιγράφηκε ὁ τίτλος ποὺ καταχώρισε ὁ Κωνσταντῖνος Σάθας στὴ *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*.⁷

5. A. Graf, Κατάλογος τῆς ἐν Βουδαπέστη Βιβλιοθήκης Ζαβίρα, Βουδαπέστη 1935 σ. 21· πβ Γ. Λαδάς - Α. Θ. Χατζηδημό, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 15 - 17 αἰ., Ἀθήνα 1976 ἀρ. 274.

6. Graf, δ.π. σ. 22.

7. Κωνσταντῖνος Σάθας, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθήνα 1868, σ. 223 - 224.

[3]

B I B Λ Ι Ο Ν Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Κ Ο Ν

ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΕΝ ΣΥΝΟΨΕΙ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ
ΚΑΙ ΕΞΟΧΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α'ρχόμενον ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου, μέχρι τῆς ἀλώσεως
Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν ἀκολουθῶν Σουλτάνων.

Συλλεχθὲν μὲν ἐκ διαφόρων ἀκριβῶν Ἱστοριῶν, καὶ
εἰς τὴν κοινὴν γλῶτταν μεταφρασθὲν

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ, ΚΥΡΙΟΥ

Δ Ω Ρ Ο Θ Ε Ο Υ

Νῦν δὲ μετατυπωθὲν, καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν.

[τυπογραφικὸν σῆμα Γλυκῆ 0.04 × 0.058]

αψ⁴η'. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, 1798.

Παρά Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων..

CON LICENZA DE' SUPERIORI, E PRIVILEGIO.

8, σ. 44 + 555 + 1 λευκή.— 4 δυνάδια (a - d) + 1 τριάδιο (e) + 34 τετράδια (A - Z, Aa - Ll) + 1 τριάδιο (Mm).

Biblioteca Marciana Βενετίας 40 D 282

Μετὰ τὴν παραπάνω περιγραφή γνωρίζουμε δύο ἐκδόσεις Γλυκῆ πού φέρουν στὴν προμετωπίδα τὴ χρονολογικὴ ἐνδειξὴ 1798. Καὶ οἱ δύο ἐκδόσεις ἔχουν τὴν ἴδια σελιδοποίηση καὶ σελιδαρίθμηση ἀλλὰ προέρχονται ἀπὸ διαφορετικὲς στοιχειοθεσίες. Ἡ ἐκδοσὴ πού περιγράψαμε ἐδῶ εἶναι πλυτελέστερη ἀπὸ τὴν γνωστὴ, καθὼς ἐκείνη δὲν ἔχει τὸ σῆμα τοῦ Γλυκῆ στὸν τίτλο, τὴν προσωπογραφία τοῦ Τζηγαρᾶ στὴ σ. 6 καὶ τὰ κοσμήματα στίς σ. 63, 547, 552, 555.⁸

Καὶ οἱ δύο ἐκδόσεις τοῦ 1798 ἀπὸ πλευρᾶς ἐνημέρωσης τῶν στοιχείων τῆς σύγχρονης ἱστορίας σταματοῦν στὸ 1789: *Λωδοβίκος Μανὴν ἐστέφθη* [δόγης τῆς Βενετίας] *εἰς τοὺς 1789 Πρίγκιψ ἀξιότατος, τοῦ ὁποῖου ὁ Θεὸς νὰ χαρίσῃ ζωὴν πολυχρόνιον* σημειώνεται στὴ σ. 547. Τὸ τέλος τῆς Βενετικῆς Πολιτείας θὰ ἀποσιωπηθεῖ καὶ στὴν ἐκδοσὴ Θεοδοσίου 1805 γιὰ νὰ περάσει στὴν ἐκδοσὴ τοῦ Γλυκῆ 1806 σ. 547: *Λωδοβίκος Μανὴν ἐστέφθη εἰς τοὺς 1789. εἰς δὲ τὰς ἡμέρας τούτου ἔπαυσεν ἡ ἐξουσία τῆς Ἀριστοκρατείας.*

8. Ἡ ἄλλη ἐκδοσὴ ἔχει περιγραφεῖ στό: Γ. Λαδάς-Ἀθ. Χατζηδημόσιος Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1796 - 1799, Ἀθήνα 1973 ἀρ. 97. Ἀντίτυπο τῆς ἐκδοσης, πού περιγράφεται ἐδῶ, γνώριζε ὁ Μανουὴλ Ι. Γεδεών, Πατριαρχικαὶ Ἐφημερίδες (1500 - 1912), Ἀθήνα 1936 - 1938 σ. 130 καὶ ἀπὸ τὸ ἀντίτυπο αὐτὸ τύπωσε στὴ σ. 164 τὴν προσωπογραφία τοῦ Ζώτου Τζηγαρᾶ.

Καί στήν έκδοση τοῦ 1814 σ. 538 τροποποιεῖται : εἰς δὲ τὰς ἡμέρας τούτου ἔλαβε τέλος ἡ Ἀριστοκρατία τῶν Ἑνετῶν, δηλαδή εἰς τοὺς 1797. Παρατηρεῖται μὲν εὐλογη καθυστέρηση ἐνημέρωσης γιὰ τὴν πτώση τῆς Βενετίας, ἀσυνήθιστη στὶς προηγούμενες ἐκδόσεις τοῦ βιβλίου.

Εἶναι λίγο δύσκολο νὰ πιστέψουμε ὅτι τὸν ἴδιο χρόνο, 1798, ὁ Γλυκὴς τύπωσε δύο ἐκδόσεις ἐνὸς τόσο μεγάλου βιβλίου χωρὶς ἀλλαγές ποὺ θὰ ὑπηρετοῦσαν συγκεκριμένες ἀνάγκες. Χωρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείουμε ὅτι ἔγιναν δύο ἐκδόσεις τὸν ἴδιο χρόνο θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι μία ἀπὸ τὶς δύο ἐκδόσεις εἶναι μεταγενέστερη προχρονολογημένη, ὑπόθεση ποὺ παραπέμπει στὸ παράδειγμα τῶν ἐκδόσεων τοῦ βιβλίου *Τῶν Μεταμορφώσεων τοῦ Ὀβιδίου* ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐκδότη.⁹

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΕ ΓΝΩΣΤΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΤΥΠΑ

Γλυκὴς 1676

Τὸ ἀντίτυπο τῆς Μονῆς Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου (ὑπόδειξη κ. Ἑμμανουὴλ Ν. Φραγκίσκου) παρουσιάζει ἄλλη σελιδαριθμηση ἀπὸ ἐκείνη τῆς πρώτης βιβλιογράφησης :¹⁰ φ 26 χάρ + σ. φμς' + 2 λευκές. — 1 τριάδιο (+) + 1 τετράδιο (a) + 3 δυάδια (d - i) + 67 τετράδια (A - Z, Aa - Zz, Aaa - Xxx) + 1 τριάδιο (Yyy).

Σάρος 1691

Δὲν γνωρίζουμε ἀντίτυπο τῆς ἐκδοσης.¹¹ Στὴν ΕΒΕ Ἱστορ. 1232¹² ὑπάρχει ἀντίτυπο ἀκέφαλο, κολοβὸ καὶ λειψὸ (λείπουν καὶ ἄλλα φύλλα ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους) ποὺ ἀνῆκε στὴ Μονὴ Ταξιαρχῶν καθὼς σημειώνεται στὴ σ. 1 : *Ἐκ τῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Ταξιαρχῶν : καὶ τότε : Ἀνταλ. Δωρ. 242/1963*. Τὸ ἀντίτυπο αὐτὸ νομίζω ὅτι εἶναι τῆς ἐκδοσης τοῦ Νικολάου Σάρου 1691 :

8ο σ. 1 - 558. — 69 δυάδια (A - Z, AA - ZZ, AAA - ZZZ) + 1 τριάδιο (AAAA). Λείπουν τίτλος, εἰσαγωγικά, πίνακας περιεχομένων ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὸ τέλος 3 φύλλα ποὺ στὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ θὰ ἦταν τυπωμένη ἡ σ. 559 τῆς ὁποίας μέρος τουλάχιστο εἶναι ἀντιγραμμένο στὸ παράφυλλο. Λείπουν ἀκόμη οἱ σ. 183 - 192, 241 - 248, 553 - 556. Στὸ κάτω μέρος τῆς ἀρχῆς τῶν τετραδίων εἶναι τυπωμένος ὁ παρακάτω δείκτης γιὰ τὴ βιβλιοδεσία : *Conografo N. S.* (= Χρονογράφος Νικολάου Σάρου).

Ἄλλο ἀντίτυπο ἀκέφαλο, κολοβὸ, λειψὸ, στὴ Μονὴ Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου.

9. Φίλιππος Ἡλίου, Ὁ Ὀβίδιος τοῦ Πολυζῶη Λαμπαντιζιώτη, *Σκουφᾶς* 7 (1981) 108 - 124.

10. Μιχαήλ Σ. Κορδῶσης, Ἑλληνικὰ παλαιότυπα τῆς Μονῆς Παντοκράτορος Ἀγίου Ὁρους, *Κληρονομία* 11 (1979) 427 ἀρ. 7.

11. Γ. Λαδάς-Ἀθ. Χατζηδημόσης, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 15 - 17 αἰ., Ἀθήνα 1976 ἀρ. 316.

Ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς σύγχρονης ἱστορίας ποὺ ἀναφέρονται : σ. 453 - 455 *Νέα Προσθήκη. Βασιλεία Σουλτάν Ἰμπραὶμ* [1640 - 1648]. σ. 456 - 459 *Θάνατος Σουλτάν Ἰμπραὶμ, Βασιλεία Σουλτάν Μεχμέτ* [1648 - 1687]. σ. 460 *Ἐκβολὴ τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ ἀπὸ τὴν Βασιλείαν. Βασιλεία Σουλτάν Σουλεϊμάν Ἀδελφοῦ αὐτοῦ* [1687] *ἐπῆρε καὶ τὸ Πελιγράδι ἀπὸ σπαθί* [9 Ὀκτωβρίου 1690]. σ. 550 *Νέα Προσθήκη* [συνέχεια τοῦ καταλόγου τῶν δόγηδων τῆς Βενετίας, 1675 κ. ἐξ.]. Λεῖπουν ὅμως οἱ σ. 553 - 556 ὅπου θὰ ἦταν ἡ συνέχεια καὶ τὸ τέλος τοῦ καταλόγου. Τελευταῖο γεγονὸς ποὺ περιγράφεται στὴ σ. 52 εἶναι ἡ κατάληψη τῆς Κορώνης ἀπὸ τοὺς Βενετούς, 11 Αὐγούστου 1685.

Ἔτσι τὸ τελευταῖο γεγονὸς ποὺ τὸ λειψὸ ἀντίτυπο μᾶς δίνει εἶναι τῆς 9 Ὀκτωβρίου 1690 : μποροῦμε νὰ εἴμαστε σχεδὸν σίγουροι ὅτι τὸ ἀντίτυπο ποὺ ἐξετάζουμε εἶναι τῆς μαρτυρημένης ἔκδοσης τοῦ 1691.

Ἀπὸ τὶς πολὺ ἐνδιαφέρουσες προσθήκες γιὰ τὰ σύγχρονα γεγονότα τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀντιγράφω ἐδῶ ἀπὸ τὴ σ. 460 μία ποὺ θεωρῶ ὅτι μὲ ὕφος ποὺ θυμίζει βραχὺ χρονικὸ καταγράφει τὶς θέσεις καὶ τὶς ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων¹² ὅσων μὲ κάποιο τρόπο συνδέονταν μὲ τὴ Βενετικὴ Πολιτεία καὶ ζοῦσαν τὰ γεγονότα τῆς περιόδου ποὺ ἄρχισε τὸ 1684 μὲ τὴ συμμαχία τοῦ Linz καὶ τὶς καταλήψεις ἐλληνικῶν χώρων ἀπὸ τὴ Βενετία. Ἡ μαρτυρία αὐτὴ δὲν ἐπαναλαμβάνεται στίς μεταγενέστερες γνωστὲς ἐκδόσεις τοῦ Ψευδοδωρόθεου :

Οὗτος [ὁ σουλτάν Σουλεϊμάν] ἂν καλὰ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Βασιλείας του ἤρρε τὰ πράγματα εἰς μεγάλην σύγχυσιν διὰ τοὺς μεγάλους θριάμβους ὅπου ἔκαναν οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τῶν Τουρκῶν, δὲν ἔλειπεν ὅμως νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὴν Βασιλείαν του μερικὰ κάστρη τῆς Οὐγγρίας, τὰ ὅποια ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως εἶχε εἰς τοὺς ἀπερασμένους χρόνους τοῦ ἀρπάξῃ μὲ πόλεμον. Ἀνάμεσα δὲ εἰς τὰ ἄλλα τοῦ ἐπῆρε καὶ τὸ Πελιγράδι ἀπὸ σπαθί. Καὶ τούταις ὅλαις ταῖς νίκαις, ἤμπορῶ νὰ εἰπῶ, πῶς δὲν ταῖς ἔκαμαν τὰ ἄρματα τῶν Τουρκῶν, ἀλλὰ τὰ ἄσπρα, ἐπειδὴ πολλὰ τῶν Ἀρχηγῶν, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονταν μέσα εἰς αὐτὰ τὰ Κάστρη, ἀποστατοῦντες ἀπὸ τὸν Βασιλέα διὰ μόνην κακὴν τῶς γνώμην, καὶ φιλαργυρίαν, ἢ ἀνοίγαν ταῖς πόρταις τῶν Κάστρων, καὶ ἔμπαζαν μέσα τοὺς Τούρκους, ἢ χωρὶς πόλεμον ἐβίαζαν τοὺς ἅπαντας εἰς παράδοσιν, καὶ στανικῶς τῶς. Ταῦτα δὲ ὅλα ἐγίνοντο, διὰ τὸ ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχεν ὅλα του τὰ στρατεύματα κατὰ τοῦ Ριγὸς τῆς Φράντζας, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε μέγαν πόλεμον. Ἐλπίζομεν ὅμως εἰς τὸν παντοδύναμον Θεόν, ὅτι τὸν ἐρχόμενον χρόνον θέλει ἔχει τόσα στρατεύματα, ὅπου θέλει

12. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Χρησμολογικὸ εἰκονογραφημένο μονόφυλλο τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνα, *Μνήμων* 7 (1978 - 79) 56 - 57.

ταπεινώσει τὴν ἐπηρμένην ὀφρὶν τῶν ὑπερηφανομένων Τουρκῶν, καὶ νὰ τοὺς βιάσῃ ἀκομὴ μὲ μεγάλην τῶς χύσιν αἵματος νὰ ἀνταποδώσουν τὰ τῶν Χριστιανῶν, ὄντες αὐτοὶ ἀνάξιοι τῶν αὐτῶν, ὡς μισόχριστοι, καὶ βάραβροι.

Γλυκῆς 1743 - 1750

Ἡ σύγκριση τῶν ἀντιτύπων τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης δείχνει ὅτι οἱ ἐκδόσεις ἐγίναν μὲ τὶς ἴδιες τυπογραφικὲς πλάκες ἢ ὅτι ἡ ἐκδοσις τοῦ 1750 ἀποτελεῖ τεχνητὸ ἐκσυγχρονισμό τῆς ἐκδοσῆς τοῦ 1743.

Γλυκῆς 1752

Ἡ βιβλιογράφηση¹³ ἐγίνε ἀπὸ ἀκέφαλο ἀντίτυπο καὶ ἡ χρονολόγησή του ἀπὸ τὸν τελευταῖο δόγη τῆς Βενετίας ποὺ ἀναφέρεται : Φραγκίσκος Λορεδάνος 1752 - 1762. Εἶναι πιθανὸ νὰ πρόκειται γιὰ ἀκέφαλο ἀντίτυπο τῆς ἐκδοσῆς τοῦ Γλυκῆ 1761. Ἄν αὐτὸ δὲν συμβαίνει ἔχουμε ἀντίτυπο ἄγνωστης ἐκδοσῆς τοῦ 1752 - 1760.

Στὸ Σπουδαστήριο Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ὑπάρχει ἀντίτυπο ἀκέφαλο, κολοβὸ καὶ λειψὸ ποὺ πρέπει νὰ ἀνήκει σὲ ἐκδοσις τῶν χρόνων 1752 - 1760 : ἡ σύγκρισή του μὲ τὰ δύο γνωστὰ ἀντίτυπα τῆς ἐκδοσῆς τοῦ 1761 ἔδειξε ὅτι ὑπάρχουν διαφορὲς στὴ στοιχειοθεσία καὶ σελιδοποίηση τῶν εἰσαγωγικῶν κειμένων καὶ τοῦ Πίνακα περιεχομένων ἀλλὰ ὄχι καὶ στὸ σῶμα τοῦ βιβλίου ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐνθетыες σελίδες 460β - ε ποὺ ἔχει ἡ ἐκδοσις τοῦ 1761 μόνον.

Γλυκῆς 1761

Στὰ ἀντίτυπα τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ κ. Κώστα Σ. Στάικου ἀνάμεσα στὶς σ. 460 καὶ 461 ὑπάρχει ἓνα δίφυλλο ἀριθμημένο 460β - 460ε : *Τέλος τῆς Βασιλείας τοῦ Σουλτάν Ἀμουράτη. Βασιλεία Μεχμέτη, τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Ἀκολουθοῦν σημειώματα γιὰ τοὺς σουλτάνους Ἀχμέτη, Μουσταφᾶ, Μεχμέτη, Μαχμούτ, Ὁσμάνην, Μουσταφᾶ «Μουσταφᾶς [...] ἐκάθισεν εἰς τὸν θρόνον ἐν ταῖς λ' Ὀκτωβ. αἰνζ' καὶ βασιλεύει ἕως τὴν σήμερον ὅπου εἶναι αἰφᾶ»*.

Ἡ τετρασέλιδη ἐνθετὴ προσθήκη ἀνταποκρίνεται στὴν ἐξαγγελία τοῦ τίτλου, ποὺ εἶναι μάλιστα τυπωμένη ἐκεῖ μὲ μικρότερα στοιχεῖα : *Μετά καὶ τῆς προσθήκης τῶν ἀκολούθων Σουλτάνων ἀπὸ τοὺς ἀχδ' ἄχρι τοὺς αἰφᾶ εἰς φυλλ. νξ' 460* καὶ ἐκσυγχρονίζει τὸ βιβλίον καθὼς οἱ προηγούμενες ἐκδόσεις τοῦ Γλυκῆ καὶ τοῦ Ἀνδρέα Ἰουλιανοῦ σταματοῦσαν τὴν περιγραφή τῶν γεγονότων τῆς τουρκικῆς ἱστορίας στὸ 1603, ἀντίθετα μὲ τὴν ἐκδοσις Σάρου τοῦ 1691 ποὺ περιέγραφε γεγονότα μέχρι τὴν ἐποχὴ τῆς.

Ἐπειδὴ ὅμως τὸ τετρασέλιδο εἶναι ἐνθετο πρέπει νὰ σκεφτοῦμε ὅτι τυπώθηκε γιὰ νὰ ἐκσυγχρονίσει μιὰ παλιότερη ἐκδοσις ποὺ πρέπει νὰ ἐγίνε

13. N. G a i d a g i s, Catalogul cartilor Grecesti de la Biblioteca Centrala Universitara "M. Eminescu"—Iasi, τ. II Γιάσι 1975 σ. 134.

μετά το 1752. Λίγες νομίζω ότι είναι οι πιθανότητες να πρόκειται για την έκδοση στην οποία ανήκει το αντίτυπο του Σπουδαστηρίου Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας που αναφέραμε παραπάνω και μένει να εξεταστεί το αντίτυπο που υπάρχει στο Γιάσι, όπως σημειώθηκε.

Εκείνο που πρέπει να τονίσουμε είναι ότι ο τεχνητός εκσυγχρονισμός φαίνεται ότι αποφασίστηκε την τελευταία στιγμή και μετά την έκτύπωση της σελίδας τίτλου ή όποια δὲν καταστράφηκε ἀλλὰ συμπληρώθηκε ἄτεχνα. Ἐτσι ἂν οἱ ὑποθέσεις μας εἶναι σωστές ὁ τεχνητός εκσυγχρονισμός περνᾷ ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα στάδια : I ἔκδοση 1752 - 1760, II ἔκδοση 1761 πὺ μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ ἀνατύπωση ἢ τεχνητὸ εκσυγχρονισμό τῆς προηγούμενης (I) πὺ ἴσως δὲν πρόλαβε νὰ κυκλοφορήσει, III ἔκδοση τοῦ 1761, μὲ τὸ ἔνθετο δίφυλλο καὶ τὴν ἄτεχνη προσθήκη στὸν τίτλο, πὺ εἶναι τεχνητὸς εκσυγχρονισμός τῆς (II).

Ἄν θέλαμε νὰ ἀναζητήσουμε τὰ αἷτια τοῦ εκσυγχρονισμοῦ τοῦ βιβλίου θὰ ἔπρεπε πρῶτα νὰ σταθοῦμε καὶ νὰ σημειώσουμε τὴν πύκνωση τῶν ἱστορικῶν βιβλίων πὺ βγαίνουν στὴ Βενετία αὐτὰ τὰ χρόνια στὰ ἑλληνικά :¹⁴ βιβλία νεωτερικά καὶ βιβλία παραδοσιακά. Ἀνάμεσα στὰ τελευταῖα καὶ ὁ ἑλληνικὸς *χρονογράφος* τοῦ Ψευδοδωρόθεου, πὺ εκσυγχρονίζεται τὸ 1761 καὶ ὁ *ἀραβικὸς χρονογράφος*, ἢ *Ἐπιτομὴ Ἱεροκοσμικὴ* τοῦ Νεκταρίου Ἱεροσολύμων, πὺ εκσυγχρονίζεται τὸ 1770 μὲ τὴν προσθήκη περὶ τῶν νεοτέρων Ἀρχιεπισκόπων τοῦ Σινᾶ μέχρι τὸ 1759. Ἡ προσθήκη αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι πρωτοβουλία τοῦ Σπυρίδωνος Παπαδοπούλου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐπιμελητὴς τῆς ἔκδοσης τοῦ 1770 (καὶ ὄχι ὁ Σπυρίδων Μίλιας).¹⁵ Ἄν ἀναζητήσουμε ὀνόματα γιὰ τὸν εκσυγχρονισμό τοῦ Ψευδοδωρόθεου τοῦ 1761 ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Παπαδόπουλο (πὺ τὸν βρίσκουμε διορθωτὴ στοῦ Γλυκῆ μόνο ἀπὸ τὸ 1767) θὰ σημειώναμε τὰ ὀνόματα τοῦ Ἰωάννη Στάνου καὶ τοῦ Σπυρίδωνος Μίλια (ἐπιμελητὴ τῆς ἔκδοσης τοῦ 1767) οἱ ὁποῖοι αὐτὰ τὰ χρόνια εἶναι συμπληρετές ἢ μεταφραστες ἱστορικῶν βιβλίων καὶ συνεργάζονται μὲ τὸν Γλυκῆ.

Γλυκῆς 1767

Στὸν τίτλο σημειώνεται : καὶ τῶν ἀκολούθων Σουλτάνων ἄχρι τοῦ παρόντος χρόνου *αψή*. Στὶς σ. 461 - 464 ἐνσωματώνονται οἱ σ. 460 β - ε

14. Κ. Θ. Δημαράς, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Ἀθήνα 1975 σ. 157 - 158.

15. Γιὰ τὸν «εκσυγχρονισμό» τῆς Ἐπιτομῆς (1770) βλ. Μ. Ι. Μανούσκακας, Ἡ «Ἐπιτομὴ τῆς Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας» τοῦ Νεκταρίου Ἱεροσολύμων καὶ αἱ πηγαὶ αὐτῆς, *Κρητικὰ Χρονικά* 1 (1947) 297 - 298, ὅπου σημειώνεται ὅτι ὁ «εκσυγχρονισμός» ἀκολουθεῖ ἐκεῖνον τοῦ *Προσκυνηταρίου* τοῦ Σινᾶ, 1768. Ἡ συνάδελφος κυρία Ἰωάννα Πετροπούλου παρατήρησε καὶ μοῦ ἀνακοίνωσε ὅτι στὸν τίτλο τῶν ἀντιτύπων, πὺ σημειώνει ὁ βιβλιογράφος τῆς ἔκδοσης τοῦ 1770 τῆς *Ἐπιτομῆς*, ἀναγράφεται διορθωτὴς ὁ Παπαδόπουλος καὶ ὄχι ὁ Μίλιας πὺ ἐπιμελήθηκε τὴν προηγούμενη ἔκδοση 1758.

τῆς ἔκδοσης τοῦ 1761 (τὸ ἴδιο φαίνεται νὰ ἔγινε καὶ στὴν ἔκδοση Θεοδοσίου 1763), μὲ μόνη ἀλλαγὴ τὴν χρονολογία στὸ τέλος : *ἕως τὴν σήμερον ὅπου εἶναι ἀψήγ'*, ἀντὶ ἀψζα' πού ἔγραφε ἡ προηγούμενη ἔκδοση τοῦ 1761. Ἡ ἔκδοση λοιπὸν τοῦ 1767 κυκλοφόρησε τὸ 1768.

Γλυκῆς 1778

Ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀντίτυπο τῆς Μονῆς Λειμῶνος Λέσβου πού ἔγινε ἡ βιβλιογράφηση¹⁶ σημειώων τὴ σελιδαρίθμηση (μικροταινία στὸ Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν ΕΙΕ): σ. 52 + 551 + 1 λευκή.— 5 δυάδια (a - e) + 1 τριάδιο (t) + 34 τετράδια (A - Z, Aa - Ll) + 1 τριάδιο (Mm). Ἀπὸ τὸ ἀντίτυπο λείπουν οἱ σ. 5 - 6 τοῦ πρώτου μέρους.

Θεοδοσίου 1805

Ἡ μεγάλη χρονικὴ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴ δεύτερη καὶ τελευταία γνωστὴ ἔκδοση τοῦ Θεοδοσίου 1805 καὶ τὴν πρώτη τοῦ 1763 καθὼς καὶ ἡ ἀναγραφὴ τῆς στὸν κατάλογο Θεοδοσίου τοῦ 1802 (βλ. ἐδῶ σ. 351 - 354): *Χρονογράφος μετὰ προσθήκης νέας τῶν Τουρκῶν Βασιλείων Lit. 8.0* θὰ μὲ ἔκαναν νὰ ὑποστηρίξω ὅτι ὑπάρχει μιὰ τουλάχιστον λανθάνουσα καὶ ἀβιβλιογράφητη ἔκδοση Θεοδοσίου. Βέβαια ἡ ἀναγραφὴ μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται καὶ σὲ ἔκδοση τοῦ Γλυκῆ ἀφοῦ στὸν κατάλογο τοῦ τοῦ 1802 ἔχει τὴν ἴδια ἀναγραφὴ μὲ τὴν προσθήκη: *ἕως τοῦ νῦν*. Ἀλλὰ καμμία ἀπὸ τίς γνωστές μας ἐκδόσεις δὲν περιγράφει γεγονότα τῆς τουρκικῆς ἱστορίας μετὰ τὸ 1774.

Γλυκῆς 1806

Τὸ ἀντίτυπο τῆς Βιβλιοθήκης Ἑλληνικῆς Κοινότητος Τεργέστης 244 (663) ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔγινε ἡ βιβλιογράφηση τῆς ἔκδοσης¹⁷ ἔχει τὴν παρακάτω σελιδαρίθμηση: σ. 44 + 555 + 1 λευκή.— 4 δυάδια (a - d) + 1 τριάδιο (e) + 34 τετράδια (A - Z, Aa - Ll) + 1 τριάδιο (Mm).

β' Κιγάλας

Ὁ Legrand (1894) περιέγραψε¹⁸ ἀπὸ αὐτοψία τὴν ἔκδοση τοῦ βιβλίου *Νέα Σύνοψις διαφόρων ἱστοριῶν* τοῦ Ματθαίου Κιγάλα, πού ἔγινε στὴ Βενετία τὸ 1637 ἀπὸ τὸν τυπογράφο Ἀντώνιο Ἰουλιανό. Ὁ Δημοσθένης Ροῦσσος (1939) ἀμφισβήτησε¹⁹ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἔκδοσης τοῦ 1637 παραβάλλοντας τὰ στοιχεῖα τῆς περιγραφῆς τοῦ Legrand μὲ ἀντίτυπο τῆς ἔκδοσης τοῦ 1650 τοῦ ἴδιου βιβλίου πού μελέτησε στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ρου-

16. Θωμᾶς Ι. Παπαδόπουλος, Προσθήκες στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, Ὁ Ἑρμηνεύτης 14 (1977) 178 ἀρ. 79.

17. Ὁλγα Κατσαρδῆ, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863 Προσθήκες - Συμπληρώσεις, Ὁ Ἑρμηνεύτης 13 (1976) 141 ἀρ. 6630.

18. E. Legrand, Bibliographie Hellénique, 17 αἰ. τ. I Παρίσι 1894 ἀρ. 263.

19. D. Russo, Studii istorice Greco - Române, τ. I Βουκουρέστι 1939 σ. 87 - 91 καὶ πίν. 10.

μανικῆς Ἀκαδημίας. Τὶς ἀπόψεις τοῦ Ρούσσου υἱοθέτησε ὁ Δημήτριος Β. Οἰκονομίδης (1959)²⁰ καὶ τὸ μπέρδεμα αὐτὸ διατηρήθηκε ὡς σήμερα.

Στὴν πραγματικότητα ἔχουμε δύο ἐκδόσεις τοῦ 1637 καὶ τοῦ 1650 καὶ καθεμιά τους, κατὰ τὸ παράλληλο καὶ τοῦ Ψευδοδωρόθεου, περιγράφουν γεγονότα μέχρι καὶ τὴν ἐκδοσὴ τους. Ἡ στοιχειοθεσία καὶ ἡ σελοποίηση εἶναι διαφορετικὴ.

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ρούσσου (σ. 89) εἶναι ὅτι στὴν ἐκδοση τοῦ 1650 σ. 189 σημειώνεται: *Τέλος τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης, ὅσοι ἐβασίλευσαν εἰς αὐτὴν ἕως τὴν παροῦσαν ἐγγράφον 1650 ἀπὸ Χριστοῦ. Ἀλλὰ στὴ σ. ρπθ' τῆς ἐκδοσης τοῦ 1637 διαβάζουμε τὰ ἴδια μὲ τὴ χρονολογία αχλς'.*

Ὁ τελευταῖος σουλτάνος ποὺ ἀναγράφεται στὴν ἐκδοση τοῦ 1637 εἶναι ὁ Μοράτης ποὺ ἀνέβηκε στὸ θρόνο τὸ 1623 ἐνῶ στὴν ἐκδοση τοῦ 1650 ὁ Μεχμέτ, ποὺ ἀνέβηκε στὸ θρόνο τὸ 1648. Στὴν ἐκδοση τοῦ 1637 ἀναφέρεται τελευταῖος δόγης ὁ Φραγκίσκος Ἑριτζος (1631 -) ἐνῶ στὴν ἐκδοση τοῦ 1650 ὁ Φραγκίσκος Μολίνος (1645 -).

Ἀπὸ τὴ σελίδα τίτλου τοῦ ἀντιτύπου τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ποὺ δίνει ὁ Ρούσος, τὶς φωτογραφίες τῶν τριῶν πρώτων καὶ τῶν τριῶν τελευταίων σελίδων τοῦ ἰδίου ἀντιτύπου, ποὺ μοῦ παραχώρησε ὁ κ. Φίλιππος Ἡλίου, ὁ ὁποῖος εἶχε περιλάβει τὴν περιγραφή τῆς ἐκδοσης τοῦ 1650 στὸ ὑπὸ ἐκδοση βιβλίο του *Προσθήκες στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία* τ. Β' καὶ ἀπὸ ἓνα ἀντίτυπο ἀκέφαλο καὶ κολοβό, ποὺ μοῦ ὑπέδειξε ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Ν. Φραγκίσκος, τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου (σύγκριση τοῦ ἀντιτύπου τῆς Πάτμου μὲ ἐκεῖνο τοῦ Βουκουρεστίου ἔκανε γιὰ χάρη μου ἡ κυρία Ὑλγα Cîcangî μὲ βάση φωτογραφίες ποὺ τῆς ἔστειλα στὸ Βουκουρέστι), περιγράφω τὴν ἐκδοση τοῦ 1650:

Ν Ε Ἐ Σ Υ Ἵ Ν Ω Ψ Ι Σ

ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΑΡΧΟΜΕΝΗ ΑΠΟ ΚΤΙΣΕΩΣ ΚΟΣΜΟΥ,

καὶ λήγουσα ἕως τῇ νῦν Ἐχονρία:—

Περιέχει δ' ἔτι, καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μεταγραμμένην ἀπὸ τὴν Τουρκογραιτίαν. Καὶ περὶ τῶν Βασιλέων, καὶ Πατριαρχῶν πῶς ἐκυβέρνησεν ὁ καθ' εἷς, τὴν Βασιλείαν, καὶ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον. Καὶ πόσοι Βασιλεῖς Γῶμαηλίται τὴν ὥρισαν ἕως τὴν σήμερον:—

Ἔτι δὲ περιέχει τὴν Διάλεξιν τοῦ ἁγίου Σιλβέστρου μὲ τὸν Ζαμβρὴν τὸν Μάγον.

20. Δημήτριος Β. Οἰκονομίδης, «Χρονογράφου» Δωροθέου τὰ λαογραφικά, *Λαογραφία* 18 (1959) 139 - 140.

Καὶ περὶ τῶν ἁγίων, καὶ Οἰκουμενικῶν, ζ'. Συνόδων, πότε καὶ ποῦ, καὶ κατὰ τινων ἔγιναν. Μετὰ καὶ τινων ἀντιρρήσεων ὠφελιμωτάτων:—

Ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πάσχα, πότε καὶ μετὰ ποιῶν τρόπων ἐδογματίσθη νὰ γίνεται :

Καὶ περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἐκ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἀποδείξεις :

Καὶ περὶ τῆς Βενετίας πότε ἐκτίσθη, καὶ πόσοι Δούκιδες τὴν ὥρισαν

Καὶ περὶ τῶν Ὀφφικίων τοῦ Βασιλικοῦ Παλατίου. Συναγθέντα ἀπὸ πολλῶν Ἱστορικῶν Βιβλίων. Καὶ μεταφρασθέντα εἰς πεζὴν φράσιν:—

Παρά τοῦ Εὐλαβεστάτου ἐν Ἱερεῦσι, Κυρίου Ματθαίου Κιγάλα τοῦ Κυπρίου, Εἰς κοινὴν ὠφέλειαν:—

Ἔτι δὲ ἐτυπώσαμεν, καὶ τὴν χεῖρα, διὰ νὰ εὐρίσκη ὁ βουλούμενος τὸν κάθε Μῆνα εἰς ποῖαν ἡμέραν τῆς εὐδομάδος ἀρχίζει. Μὲ τὴν ὁποίαν εὐκολα εὐρίσκη ὁ καθ' εἷς, καὶ τὸ ἅγιον Πάσχα μὲ τὴν Ἑρμηνείαν ὅπου ἐσημειώσαμεν:—

Con Licenza de'Superiori, e Priuilegio:—

[σῆμα τοῦ τυπογράφου 0.045 × 0.06]

Ε'ΝΕΤΙ'ΗΣΙΝ, Παρὰ Γ'ωάννη Ἀ'ντωνίῳ τῷ Ἰουλιανῷ:— Ἔτει κυρίου α'χν'

8, φ. 10 χάρ + σ. φκη'.— 1 πεντάδιο (α) + 33 τετράδια (Α - Ζ, Αα - Κκ).

Βιβλιοθήκη Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας

Βιβλιοθήκη Μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου (λείπουν: ἡ σ. τίτλου καὶ οἱ σ. φκζ' - φκη')

Harvard College Library²¹

Τὰ περιεχόμενα τῶν ἐκδόσεων 1637 καὶ 1650:

φ 1^ρ τίτλος, φ 1^ν λευκὸ

φ 2^ρ Τῷ θεοφιλεστάτῳ Βαλλερνανῷ

φ 2^ν Τοῖς ἐντενυχομένοις---Κιγάλας Ματῶ

ιβ' ἀλλζ'

φ 3 - 10^ρ Πίναξ τῶν περιεχομένων

φ 10^ν λευκὸ

σ. α' - φκη' Νέα Σύνοψις

φ 1^ρ-ν λευκὸ

φ 2^ρ τίτλος, φ 2^ν λευκὸ

φ 3^ρ Τῷ θεοφιλεστάτῳ Βαλλερνανῷ

φ 3^ν Τοῖς ἐντενυχομένοις---Κιγάλας Ματῶ

ιβ' ἀλλζ'

φ 4 - 10 Πίναξ τῶν περιεχομένων

σ. α' - φκη' Νέα Σύνοψις

2. Γιὰ τὴν τυπογραφία Θεοδοσίου

α' Ἀθησαύριστος κατάλογος τοῦ 1802

Στὸ βιβλίον *Travels in various countries of Europe Asia and Africa by Edward Daniel Clarke LL. D. part II, Graece Egypt and the Holy Land, Section II*, Λονδίνο 1814, Appendix III σ. 811-814, ἀναδημοσιεύεται κατάλογος τῆς τυπογραφίας Θεοδοσίου, ἡ ὁποία λειτούργησε στὴ Βενε-

21. E n r o L a y t o n, The Modern Greek Collection in the Harvard College Library, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ *Harvard Library Bulletin* τ. 19, τχ 3 Ἰούλιος 1971 σ. 21.

τία (1755-1820).²² Ο κατάλογος του 1802 δὲν μᾶς ἦταν οὔτε ἔμμεσα γνωστὸς καὶ τὴν ὑπόδειξή του ὀφείλω στὸν γιατρὸ κ. Ἀριστοτέλη Κ. Σταυρόπουλο ἀπὸ τὸ ἀντίτυπο τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ ἀνατύπωση στὶς σ. 351 - 354.

Στὴν ἀναδημοσίευσή του ὁ Clark προσπάθησε νὰ διατηρήσει τὴν τυπογραφικὴ ἐμφάνιση ποὺ εἶχε ὁ κατάλογος στὴν αὐτοτελή του μορφή. Συγκρίνοντάς τον μὲ τοὺς ἄλλους γνωστοὺς καταλόγους τοῦ Θεοδοσίου μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα φυλλάδιο 8 σελίδων. Μαζί μὲ τὰ προλογικὰ του ἴσως ἔφτανε τὶς 12 σελίδες (1 ἐξάδιο).

Ἀφήνοντας γιὰ ἄλλη εὐκαιρία τὸν λεπτομερὴ σχολιασμὸ τοῦ καταλόγου σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους καταλόγους τοῦ Θεοδοσίου καὶ τῶν ἄλλων τυπογράφων - βιβλιοπωλῶν τῆς Βενετίας σημειῶνω ὅτι ὁ κατάλογος εἶναι καὶ βιβλιοπωλικὸς ἀφοῦ περιέχει καὶ τοὺς τίτλους βιβλίων ποὺ τυπώθηκαν καὶ σὲ ἄλλα τυπογραφεῖα τῆς Βενετίας καὶ τῆς Βιέννης ἀπὸ τὸ 1745 ὥς τὸ 1802.

Στὸν κατάλογο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀβιβλιογράφητο *Μηρολόγιον τοῦ ἔτους 1802* ἀναγράφονται καὶ δύο βιβλία - συμπιλήματα : ἐννοῶ τὰ βιβλία ἐκεῖνα μὲ τὸν γενικὸ περιγραφικὸ τίτλο, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν συρραφὴ δύο ἢ περισσότερων βιβλίων ποὺ κυκλοφόρησαν αὐτοτελῶς καὶ κατὰ τὴ συρραφὴ τοὺς συχνὰ διατήρησαν καὶ τοὺς τίτλους τοὺς. Ἡ σύνθεση τῶν συμπιλημάτων ἦταν ἐξαρτημένη ἀπὸ τὴν ἐκτίμηση τοῦ ἐκδότη γιὰ τὸ τί ζητοῦσε τὸ ἀγοραστικὸ κοινὸ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀδιάθετα ἀποθέματα τῶν βιβλίων.

Τὰ δύο συμπιλήματα εἶναι :

1. *Αἰσώπων Βίος, καὶ Μῦθοι Ἑλληνικὴ μετὰ προσθήκης τῆς Χρηστοθείας Ἀντωνίου τοῦ Βοζαντίου.*

Τὴν ἴδια ἀναγραφὴ συναντοῦμε καὶ στὸν Κατάλογο Γλυκῆ 1802. Οἱ πρῶτες ἐκδόσεις, αὐτῆς τῆς μορφῆς τοῦ συμπιλήματος, ποὺ γνωρίζουμε :²³ Θεοδοσίου 1811, Γλυκῆς 1813.

2. *Ἀμμωνίου περὶ διαφορῶν λέξεων.*

Ὁ Ἀμμώνιος ἀποτελοῦσε μέρος τοῦ βιβλίου *Σταχνολογία τεχνολογική* τοῦ Βησσαρίωνα Μακρῆ. Οἱ γνωστὲς ἐκδόσεις τοῦ Ἀμμωνίου : Θεοδοσίου 1804, Γλυκῆς 1799, 1804, 1813. Τὰ ἴδια χρόνια τυπώνεται καὶ ἡ *Σταχνολογία* μὲ σπασμένη τὴν σελιδαρίθμηση γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ Ἀμμώνιος νὰ αὐτονομεῖται : Ἡ *Σταχνολογία* ποὺ κυκλοφόρησε ὁ Θεοδοσίου τὸ 1800 ἔχει σελίδες 220 + 100. Οἱ 100 σελίδες εἶναι πιθανὸ μὲ δικό τους ἐξώφυλλο νὰ ἀποτελέσαν τὸν Ἀμμώνιο ποὺ λανθάνει ἀλλὰ ἀναφέρεται στὸν κατάλογο τοῦ Θεοδοσίου τοῦ 1802.

22. Γεώργιος Σ. Πλουμίδης, Τὸ βενετικὸν τυπογραφεῖον τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Πάνου Θεοδοσίου (1755 - 1824), Ἀθήνα 1969.

23. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Προσθήκες στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία (1536 - 1799), *Θησαυρίσματα* 14 (1977) 152 - 153 : ἀναγραφὴ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Αἰσώπου.

APPENDIX, N° III

811

N° III.

THE following CATALOGUE is inserted by way of SURVEY of the PRESENT STATE of LITERATURE in GREECE. It contains a LIST of BOOKS in the HELLENIC and in the ROMANIC LANGUAGES, printed at VENICE at the Press of THEODOSIUS of YANINA, with their Prices in Venetian Liri and Soldi. The Number has of course augmented since the period of the Author's return to England

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΒΙΒΑΙΩΝ ἙΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝ

Τῆς Τυπογραφίας τῷ Πάνου Θεοδοσίου τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Ἐκτίθηται ἀπὸ τοῦ 1802. φ. 16.

Lib. Sol.		Lib. Sol.
	ἈΓΙΑΣΜΑΤΑΡΙΟΝ μέγα, ἥτοι Ἑλλογὴ ἐκ τοῦ Ἐνχολογίου. μετὰ νέας προσθήκης	3. 0
	— Ἐτερον μικρόν	1. 10
	Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπεους	1. 10
	— Ἑτέρα ἁγίου Νικολάου	1. 0
	— Ἑτέρα ἁγίου Μιχαήλ	1. 0
	— Ἑτέρα τῶν ἁγίων Μαρτύρων Τιμοθέου, καὶ Μαύρας	1. 0
	— Ἑτέρα τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Δοδονίου	1. 0
	— Ἑτέρα τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἐπισκόπου Αἰγίνης	1. 10
	— Ἑτέρα τοῦ ὁσίου καὶ θεοφύρου Πατρὸς ἡμῶν Θεοφάνους τοῦ νέου	1. 0
	— Ἑτέρα τῆς ὁσίας Μητρὸς ἡμῶν Θεοῦ γάρας τῆς Βασιλίσσης	1. 0
	Αἰνέτου Βίος, καὶ Μῦθοι Ἑλληνιστὶ μετὰ προσθήκης τῆς Χρηστοθεΐας Ἀντωνίου τοῦ Βυζαντίου	3. 0
	— Ἐτερος μετὰ καὶ τοῦ Θεωφράστου	3. 10
	Ἀλεξάνδρου τῷ Μακεδόνα ἱστορία ἐκ στίχων	1. 0
	Ἀμαρτυρῶν Σπηρία, νεοτυπωθὲν	7. 0
	Ἀμύντα τοῦ Τάσου Τραγωδία	2. 0
	Ἀμύντου περὶ διαφόρων Λεξίων	1. 10
	Ἀνθος Χαρίτων Νίων εἰς Ἱταλικήν, καὶ ἀπλὴν Ῥωμαϊκὴν φιλίαν	1. 10
	Ἀνθολόγιον, νεοτυπωθὲν ἐισορθωμένον εἰς τὰ ἑλληνικὰ τῶν ἄλλων τύπων	16. 0
	Ἀόρατος Πόλεμος	6. 0
	Ἀπόστολος νεοτυπωθεὶς, καὶ καλὰ δεμένους εἰς πετζή φίνος	6. 10
	— Ἐτερος ὀρθόδρομος	5. 10
	Ἀπολλώνιος Τύρον διὰ στίχων ἀπλῶν	0. 10
	Βίος Αἰσώπου εἰς ἀπλὴν φράσιν	0. 15
	Βοσκοπούλα ἡ εὐμορφὴ	0. 4
	Βοσφυρομυχία διὰ στίχων κοινῶν περιγραφούσα τὸ κατὰ στενον τῆς Κωνσταντινουπόλεως	2. 0
	Γαῖδαρον, Λέκον, καὶ Ἀλυσκοῦν καὶ ὄνον προσετώτος διήγησις ἀσπεία	0. 4
	Γεωργικόν, ὅπου περιέχει ἱερμηνείας διαφόρων Γεωργίων	3. 0
	Γεωργίον Λεξικὸν τὸ Τετραγλωσσον, νεωστὶ τυπωθὲν, πρὸς μνημόνους μὴ λίξεις καὶ φωνὰς μαλίστα εἰς τὰ μετὰ τοῦ ἄλλα γράμματα. πλουτισμένον μὴ τὰς πλείους ἀναγκαίας, ἱστορίας καὶ μυθολογίας εἰς ἑκαὶ καὶ ταῖς λίξεις ὅπου ἀνήκοναι, πρὸς πρὸς	

σοτεραν καταλειπειν τὸν νοῦματὸς τῆς λίσσεως, μὴ τὰς ὁμομασίας τῶν θεῶν, μὴ παραίτηματα, κατὰ πάσαις λέξιν, καὶ μὴ ἄλλους τινὰς καλοῦσι τοὺς Χωρὶς συγ- κατάβασι	80 . 0	Εκλόγιον, νωστὶ τυπωθὲν	8 . 0
Γλιζόνειος περὶ ἀριθμητικῆς μεθόδου	3 . 10	Εὐμολόγιον, νωστὶ τυπωθὲν	3 . 0
Γνωμικὰ παλαιῶν τινῶν Φιλοσόφων εἰς ἀπλήν φράσιν	1 . 10	Εὐρολογιον, νωστὶ τυπωθὲν	4 . 0
Γνωμολογικὸν Γρηγορίου, νωστὶ τυπωθὲν	0 . 15	Ἐπιστολάριον μὴ μίαν προσθήκην πολλὰ περὶ- τροῦν, καὶ χρήσιμον	3 . 0
Γραμματικὴ τοῦ Λασκάριου μετὰ προσθήκην καὶ καλλωπισμὸν ἐπιματοῦ	4 . 0	Ἐπιστολαὶ εἰς στίχων ἀπλῶν κατὰ τῆς ὑπερ- φαινίας	0 . 12
Γραμματικὴ Ἑλληνικὴ Ἀντωνίου Κατηφόρου	3 . 10	Ἑρμηνεῖαι Εὐσέβει περὶ Μιμήσεως Χριστοῦ	5 . 0
Γραμματικὴ Βισσαρίωνος	3 . 0	Ἑρωτόκριτος, νωστὶ τυπωθὲν	3 . 10
Γραμματικὴ Θεοδώρου Γαζῆ Βιβλία Τίσσαρι	3 . 0	Ἑρωφίλη Τριφυλὴ εἰς στίχων	1 . 10
Γραμματικὴ τῶν φιλοσοφικῶν Ἐπιστημῶν ἢ σύντομοι Ἀνάλυσις τῆς πειραματικῆς νωτίρας φιλοσοφίας συγγραφείσα μὲν παρὰ τοῦ Ἀγγέλου Βενιαμὴν Μαρτίου, μιν μετεξεχθεῖσα δὲ εἰς τὴν κοινὴν τῶν Ἑλ- λῶν Διαδίκτου παρὰ Ἀνθίμου γαζῆ τοῦ ἀρχιμανθρίτου εἰς 2 τόμους. Βιέννη, 1799. εἰχως συγκατάβασι	16 . 0	Ἐλεγχος κατὰ ἀθίων καὶ ἐνοσιζῶν ἐν Τόμ. ἑνὶ	10 . 0
Διακονικόν, νωστὶ τυπωθὲν	2 . 0	Εὐσταθίου, τὸ καθ' ὑπερήνην καὶ ὑμνήσαν ἱεῖμα	8 . 0
— Ἐτερον μὴ πιεζὶ	3 . 0	Εὐχερίσιον τῆς τῶν ζώων οἰκονομίας	2 . 0
Διάκρισις εἰς τὸ ποίημα τοῦ Βολτέρ	3 . 0	Εὐαγγέλιον, διορθωμένον εἰς πολλὰ ἑλλειπῆ, μὴ τὰ Κανόνια τοῦ Πατριάρχου Ἱερο- σολύμων Χρυσάνθου τοῦ Νοταρᾶ	24 . 0
Διδασκαλία Χριστιανικὴ	0 . 4	Ἐτερον χρυσόν	32 . 0
Διδασκαλία περὶ τοῦ Θεοῦ τῆς Ῥώμης κατὰ τὴν γνώμην τῶν Φραντζέζων. Τόμ. α'.	3 . 0	Εὐχολόγιον μέγα νωστὶ τυπωθὲν	16 . 0
— Ἐξέτασις τῆς Γαλλικανικῆς Ἐκκλησίας, Τόμ. β'.	3 . 0	Ζητήματα διάφορα Θεολογικὰ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου	0 . 10
Διήγησι Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακιδόνος, περι- έχουσα τὸν βίον, τοὺς πολέμους, τὰ κατ- ορθώματα, καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ	1 . 10	Ἡ Ἐξάμβλος (εἰς κοινὴν γλῶσσαν μετα- φραθείσα) Κωνσταντίνου Ἀρμινιόπου. Τὰ νῦν αὐξυνθεῖσα μετὰ Ἀποστολικῶν, Συνοδικῶν, καὶ Πατρικῶν Κανόνων	18 . 0
Διογένης Λαιρτίου περὶ Βίων, Δογμάτων καὶ Ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ ἐνδι- μησάντων Βιβλία ἑξέα. Εντίτρησι 1798 εἰς ὄχιον εἰχως συγκατάβασι	16 . 0	Ἡθικὴ περιήγησις Κύρου βασιλέως Περσῶν	8 . 0
Ἐξομαίριον, ἥτοι Ἐνιαύσιος Βίβλος, περι- έχουσα ὅλην τὴν ἀκολουθίαν τοῦ χρό- νου, ἥγουν τὸ Πρόλογον, τὸ Ψαλτή- ριον, τὴν Παρακλητικὴν, τὸ Ἀνθολόγιον, τὸ Τριψύδιον, τὸ Πεντηκοστήριον, τὰς τρεῖς Λειτουργίας, καὶ τὰ ἀνγκαιότερα τοῦ Εὐχολογίου	70 . 0	Θέατρον Πολιτικὸν μεταγλωττισθὲν ἐκ τῆς Λατινέως εἰς τὴν κοινὴν Διάλεκτον παρὰ τοῦ ὑψηλωτάτου ἀθέντου Οὐγκροβλα- χίας Νικολάου Μαυροκοδράτου. Τρίτη διορθωμένη ἐκδόσις Βενετῆ εἰχως συγ- κατάβασις τινα	15 . 0
		Θεωρία Χριστιανικὴ	1 . 10
		Θεσαυρὸς Δαμασκηνοῦ νωστὶ τυπωθεῖς	8 . 0
		Θεοφράστου Ἠθικοὶ χαρακτήρες εἰκοσιτίσσαι	0 . 10
		Θεοφιλάκτου Βουλγαρίας ἐρμηνεῖα εἰς τὰ τίσσαρι ἱερὰ Εὐαγγέλια χωρὶς τινα κατεβασμῶν	30 . 0
		Θεοτοκίριον	3 . 0
		Θεσία τοῦ Ἀβραάμ εἰς στίχων ἀπλῶν	0 . 10
		Ἰδέα τοῦ ἀληθοῦς Μετανοήτος	3 . 0

APPENDIX, N° III.

813

	Lir. Sol.		Lir. Sol.
Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς ἀπὸ κτίσεως Κόσμου ἕως τοῦ ἐσχάτου καίρου μας, εἰς Τό- μους 5'. (χωρὶς συγκατάβασιν)	60 . 0	Μωρίως Ἱστορία	1 . 0
Ἱστορία Πολέμου ἀναμειταῖν Ῥωσσίας, καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρται, εἰς Τόμους 21	21 . 0	Μυθολογικὸν Ἀραβικὸν ἥτοι ἰσακολουθήσας τῇ χυλημῇ εἰς Τόμους τέσσαρας	22 . 0
Ἱστορία Ἐκκλησιαστικῆς Μελετιῶν εἰς ἀπλήν φράσιν εἰς Τόμους τρεῖς	60 . 0	Ναυτικῆς θεωρητικο-πρακτικῆς Ἑρμηνεία, ἐκ τῆς Ἱταλικῆς διαλέκτου εἰς τὴν τῶν Γραι- κῶν κοινὴν μεταγλωττισθεῖσα καὶ τανῶν ἔτει 1802. πρῶτον τύπος ἐκδοθεῖσα ὁμοῦ μετὰ τῶν μαθηματικῶν πινάκων εἰς δύο τόμους	8 . 0
Ἱστορία ἠθικῆ Βασιλευσίου Ἀρχιστρατήγου τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος	6 . 0	Νῶς Παράξεις, νεωστὶ τυπωμέναι	8 . 0
Ἱστορία Στανράκι διὰ στίχων ἀπλῶν	0 . 4	Ξενοφῶντος τὰ σωζόμενα μὲ εἰκονογραφίας εἰς τέσσαρας τόμους εἰς Φραντζέζικῇ χωρὶς συγκατάβασιν	44 . 0
Ἱστορία τῆς Σκοτίας	0 . 4	Ὀκτώηχος καλὰ δεμένη	1 . 2
Κατάνυξις Μπουινιὰ διὰ στίχων	0 . 10	Οἶκοι τῆς Θεοτόκου, Ἑλληνικά, καὶ ἀπλά	0 . 10
Κωμῳδία τοῦ Κάριον Γολδόνη, ἡ στοχαστικὴ καὶ ὠραία χήρα μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον	3 . 10	Ὁρθόδοξος Ὁμολογία	6 . 0
— Ἑτέρα, Ἀρετὴ τῆς Παμίας	3 . 0	Παιδαγωγία μὲ προσθήκας χρήσιμας	0 . 2
— Ἑτέρα, Διχόνοια Πενιρᾶς καὶ νύμφης Κορνηλιῶν Νίτωτος περὶ τῶν ἐσχάτων ἡγεμό- νων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων	6 . 0	— Ἑτέρα μεγάλη μετὰ διαφορῶν καλλω- πισμῶν	0 . 10
— Τοῦ αὐτοῦ μὲ εἰκόνας εἰς συγκατά- βασιν	7 . 0	Παίσιμα ἢ Γραμματικὴ πρακτικὴ ἐν Βι- έννῃ 1800 εἰς συγκατάβασιν	10 . 0
Λεξικὸν Μικρὸν	3 . 0	Παρακλητικὴ νεωστὶ τυπωθεῖσα, καὶ ἱτιμελῶς ἐιορθωθεῖσα	20 . 0
Λόγοι Ψυχωφιλίᾳ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος	1 . 10	Πεντηκοστᾶριον παρομοίως	12 . 0
Λεξικὸν Βλάχων χωρὶς συγκατάβασιν	24 . 0	Περιγραφή Ἱερὰ τοῦ Σινά Ὄρους, μετὰ τῆς Ἀκολουθίας τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, καὶ ἐτέρων πανν ἀφελίμων διηγήσεων	2 . 10
Λόγοι Πανηγυρικοὶ, εἰς Ἑγκώμιον διαφορῶν Ἀγίων	2 . 0	Περὶ τῆς διαιριβῆς εἰς Ἑνετίαν τῶν Κωμῶν τῆς Ἀρκτου τοῦ μεγάλου Δουκὸς τῆς Ῥωσσίας	0 . 10
Λειτουργικὸν εἰς μῆκος καὶ χαρακτῆρα μέγαν Λειτουργίαι αἱ τρεῖς, Χρυσοστόμου, Βασι- λείου, καὶ ἡ Προηγιασμένη μὲ εἰκονο- γραφίας, εἰς περὶ	3 . 10	Πέτρα Σκανδαλου ἥτοι διασάφους τῶν διχο- νοῶν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς, συγγραφθεῖσα παρὰ ἡλιοῦ Μηνιάτη	8 . 0
— Ἑτέραι εἰς χαρτὸν	1 . 10	Πολιμικὴ Τέχνης ἐρμηνεία μετὰ τὴν τάξιν τῶν στρατιωμάτων τῆς μεγάλης Ῥωσσίας	3 . 0
Μαργαρίται τοῦ Χρυσοστόμου	8 . 0	Πρακτικά, ἥτοι Περιγραφή τῶν Πράξεων τῆς Διαιτή, ὅπου ἔγινεν εἰς Βαρσοβίαν τῆς Πολωνίας κατὰ τοὺς 1768	0 . 10
Μαρκίας ἱστορία διὰ στίχων	0 . 6	Προσκυνητῆριον τῆς βασιλικῆς καὶ σιβασμίας Μονῆς τῆς μεγίστης ἁγίας Λαύρας, τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῇ Ἀθῶν	1 . 0
Μηνιαία τὰ ἰώδικα, νεοτυπωθέντα μὲ προσθή- κην τοῦ Τυπικοῦ, εἰς κάθε ἰορτὴν τοῦ χρόνου ἐκτὶ ὑποῦ χρησιμεύει. καὶ ἄλλαι πολλαὶ διορθώσεις εἰς τοὺς ἱρμούς, κα- ταβυσίας, καὶ ἄλλαι, ἐσφαλμέναι εἰς τοὺς πρῶτους τύπους	144 . 0		
Μηνιατὴ Διεύχαι, νεοτυπωθεῖσαι	8 . 0		
Μηνολόγιον τοῦ ἔτους 1802	0 . 3		
Μῦθοι Αἰσώπου, εἰς ἀπλήν φράσιν	0 . 15		
Μυθολογικὸν ἠθικοπολιτικὸν τῆς Πυλγαίδος	6 . 0		

814

APPENDIX. N° III.

	Lir. Sol.		Lir. Sol.
Σπανός	0 . 10	Τραγῳδαί τοῦ Πέτρου Μεταστάσιου, νῦν	
Στιχολογία, νῦν πρῶτον τυπωθεῖσα μετὰ προσθήκης		πρῶτον μεταφρασθεῖσαι εἰς τὴν ἡμετέραν	
τινὸς ἀναγκαιῆς τοῦ Ἑσπερινίου, τοῦ Ὁρ-		διαλεκτοῦ, εἰς Τόμους δύο	4 . 10
θρον, καὶ τῆς Αὐτουργίας	0 . 5	Τριζῆριον νιοτυπωθὲν	22 . 0
Συνλειτουργικὸν μετὰ τινος νῦν προσθήκης	0 . 6		
Συντάξις τοῦ Φιλοσόφου Ἰστορίαι	1 . 0	Χριστιανικὴ Θεολογία τοῦ θεολογικωτάτου	
Συνταγματικὸν Νέον, περιέχον τὴν πρίπουσαν		Μητροπολίτου Μόσκειας Παλάτνου	8 . 0
αὐτῷ Ἀκολουθίαν Παρακλητικὴν τῆς		Χρονογράφος μετὰ προσθήκης νέας τῶν Τουρ-	
ὅλης Ἐβδόμαδος. Νῦν τὸ πρῶτον τυ-		κῶν Βασιλείων	8 . 0
πωθὲν, καὶ ἀκριβῶς διορθωθὲν	1 . 10	Χρησιμοποιήθεια Ἑλληνιστὶ μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς	
Συνταγματικῆς Θεολογικῆς παιδείας	16 . 0	Λατινίδος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φωνὴν παρὰ	
Σύνοψις, νῦν πρῶτον τυπωθεῖσα μετὰ προσθήκης,		Ἀντωνίου Βυζαντίου ἢ πάντων ὠφελιμω-	
καὶ τινων εὐχῶν ἐν τῷ τέλει	2 . 10	τάτῃ πρὸς διακόσμησιν ἡθῶν τῶν Νέων	1 . 0
— Ἑτέρα ὁμοία χρυσωμένη	3 . 10	Χρυσωπηγὴ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, νῦν πρῶ-	
Ζειρά τῶν ἁγίων Πατέρων εἰς τὸν Ἰωβ	10 . 0	τον μεταφρασθεῖσα	32 . 0
Συμμετὼν Θεσσαλονίκης εἰς ἀπλὴν φράσιν χωρὶς			
συγκατάβασιν	32 . 0	Ψαλτήριον μέγα νιοτυπωθὲν εἰς χαρακτῆρα	
Τὰ ἅπαντα πρακτικὰ τῶν Τοπικῶν καὶ Οἰκου-		μέγαν	4 . 10
μενικῶν ἁγίων Συνόδων, εἰς Τόμους δύο	124 . 0	— Ἑτέρον μικρὸν	1 . 2
Ταρίφα μὲ ταῖς Πόσταις	0 . 15	— Ἑτέρον Ἐξηγητὸν τοῦ Ἀγαπίου	8 . 0
Τετραεὐάγγελον εἰς χαρακτῆρα μέγαν, μετὰ			
προσθήκης τῆς Ἀποκαλύψεως, καὶ μετὰ Πί-		Προλόγιον σκέτο, μετὰ διαφόρων καλλωπισ-	
νακα τῶν ρητῶν τῆς Παλαιᾶς, τὰ ὅποια		μάτων	6 . 10
εὐρίσκονται εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια		— Ἑτέρον χρυσωμένον	8 . 0
καὶ Ἀποκάλυψιν	7 . 0	Προλόγιον μέγα, τὸ λεγόμενον τῆς Βλαχίας	10 . 0
— Ἑτέρον εἰς χαρακτῆρα μικρὸν διὰ ἐγ-		— Ἑτέρον ὁμοιον χρυσωμένον	13 . 0
κόλπιον	7 . 0		
— Ἑτέρον εἰς θῆκην χρυσοῦν	10 . 0		

β' 'Η «δεύτερη» έκδοση τῆς «Κωνσταντινιάδος» καὶ τὸ κλείσιμο τῆς τυπογραφίας, 1820

Γιὰ τὸ κλείσιμο τῆς τυπογραφίας Θεοδοσίου ὁ Ἰωάννης Βελούδης (1893)²⁴ εἶχε σημειώσει: «Τὴν ἰδίαν [πρὸς τὸ Τυπογραφεῖον Γλυκῦ] ὑπέστη τύχην καὶ τὸ Θεοδοσιανόν, τὸ μεταβιβασθὲν εἰς τὸν ἀνεψιὸν Πάνον, βραδύτερον δὲ εἰς Σπυρίδωνα τὸν Μελανὸν καὶ Νικόλαον Ἀναστασίου· εἶτα εἰς τὸν ἰταλὸν Φραγκίσκον τὸν Ἀνδρεῶλαν, καὶ τελευταῖον εἰς τὸν ἐκ Θεσσαλονίκης Γεώργιον Διαμαντίδην (1836)». Ὁ Γεώργιος Σ. Πλουμίδης (1969),²⁵ μὲ παραπομπὴ σὲ ἰταλικὲς πηγὲς σημείωσε: «Ἀναφέρεται τὸ 1824 ὡς ἔτος παύσεως τοῦ τυπογραφείου εἰς Δημοτικὴν Βιβλιοθήκην Κορρέρ, Codice Cicogna 3044 καὶ εἰς Μαρκιανὴν Βιβλιοθήκην Codex Ital. VII, 2040 (8481)». Πράγματι ὁ Cod. Cicogna καὶ ὁ Cod. Marcianus, ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν πρῶτο, ὅπως κι ἐκεῖνος ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν Βελούδη σημειώνουν: ²⁶ «Demetrio e Pano Teodosio di Giannina 1715 al 1824. Di qui poi passo la tipografia in mano di Spiridion Melano e Nicolò d'Anastasio e stette fino al 1836 (notizia avuta dal Veludo)». Ἐτσι τὸ ἔτος μεταβίβασης ταυτίστηκε μὲ τὸ ἔτος παύσης τῆς λειτουργίας τοῦ τυπογραφείου.

Πρῶτος, ἀπὸ ὅσο ξέρω, ὁ Φίλιππος Ἡλιοῦ (1977) σημείωσε: ²⁷ «Τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Θεοδοσίου σταματᾷ, οὐσιαστικά, τῇ λειτουργίᾳ του στὰ 1820· γνωρίζουμε μιὰ μοναδικὴ του ἔκδοση τὸ 1824». Σὲ μεταγενέστερή του μελέτῃ ²⁸ πλούτισε τὴν ἅποψή του: «Τὸ 1824, ἡ “Κωνσταντινιάς... ἥτοι περιγραφὴ Κωνσταντινουπόλεως”, ἔργο ποὺ εἶχε ἐκδοθεῖ γιὰ πρώτη φορὰ πάλι στὸ τυπογραφεῖο Θεοδοσίου, τὸ 1820, μὲ ἐνδειξὴ “τυπωθεῖσα νῦν πρῶτον”· ἡ ἔκδοση τοῦ 1824 ποὺ εἶναι καὶ ἡ τελευταία ἔκδοση τοῦ Θεοδοσίου ἔχει πολλὰ χαρακτηριστικὰ τεχνητοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ». Καὶ πρόσφατα ²⁹ σημείωσε: «ὁ τυπογράφος Πάνος Θεοδοσίου ἄρχισε νὰ ἀριθμεῖ συστηματικὰ τὶς ἐκδόσεις του [...] καὶ συνέχισε νὰ τηρεῖ μὲ συνέπεια τὸν κανόνα αὐτόν, ὡς τῇ διακοπῇ τῶν ἐργασιῶν του, γιὰ

24. Ἰωάννης Βελούδης, Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων Ἀποικία ἐν Βενετίᾳ. Ἱστορικὸν ὑπόμνημα, Βενετία 1893 σ. 135.

25. Πλουμίδης, Τὸ Βενετικὸν Τυπογραφεῖον... ὅ.π. σ. 50 σημ. 3.

26. Ἡ κ. Κατερίνα Ζηρίδη - Βασιλείου καὶ ὁ κ. Ἀντώνης Πάρδος ἀντέγραψαν γιὰ χάρη μου τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα καὶ τοὺς εὐχαριστῶ. Τὸ ἔργο τοῦ Βελούδη ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀντλεῖται ἡ πληροφορία εἶναι: Cenni Sulla colonia Greca Orientale, Venezia e le sue lagune τ. 1 μέρος II Βενετία 1847 παράρτημα V, 78 - 100.

27. Φίλιππος Ἡλιοῦ, Κυκλοφορίες τῶν ἐλληνικῶν βιβλίων. Τὰ μεγάλα «τραβήγματα» τοῦ 1823, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ π. Ὁ Πολίτης τχ 13, 1977, Ἀθήνα 1977 σ. 32 σημ. 23.

28. Φίλιππος Ἡλιοῦ, Οἱ ἀριθμημένες ἐκδόσεις τοῦ Θεοδοσίου (1807 - 1820), Συλλέκτης τχ. 34 (Ἰαν. 1978) 6 - 7.

29. Φίλιππος Ἡλιοῦ, Ὁκτώηχια καὶ μέτρηση τῆς βιβλιοπαραγωγῆς, Ὁ Ἑρμιστὴς 16 (1980) 297.

τὴν ὁποία μπορούμε νὰ εἶμαστε βέβαιοι, τώρα, ὅτι συνέβη τὸ 1820 καὶ ὄχι τὸ 1824».

Συγκρίνοντας ἀντίτυπα τῶν ἐκδόσεων τῆς *Κωνσταντινάδος* τοῦ 1820 καὶ τοῦ 1824 ³⁰ διαπιστώνουμε ὅτι τὰ σώματα τῶν ἐκδόσεων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φύλλο τίτλου, εἶναι πανομοιότυπα.

Οἱ διαφορὲς ἐντοπίζονται στὸ φύλλο τίτλου. Καὶ πρῶτα τὸ χαρτί. Εἶναι πιὸ χοντρὸ στὴν ἐκδοσὴ τοῦ 1824 καὶ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ χαρτί στὸ ὁποῖο τυπώθηκε τὸ σῶμα τοῦ βιβλίου. Ἐπίσης τὰ ὑδατόσημα εἶναι διαφορετικά.

Συγκρίνοντας τὸ κείμενο τῶν τίτλων τῶν δύο ἐκδόσεων (βλ. καὶ πίνακα σ. 357) βρίσκουμε τὶς παρακάτω διαφορὲς:

Ὁ τίτλος τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1824 ἔχει τυπωθεῖ μὲ στοιχεῖα ὅμοια μὲ ἐκεῖνα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν τὰ τυπογραφεῖα τῆς Κωνσταντινούπολης αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, διαπίστωση ποὺ ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ τεχνητὸς ἐκσυγχρονισμὸς τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1820 ἐγίνε στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ βραχύτερος τίτλος τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1824 παράλειψε ἐντελῶς τὸν ἐκδότη Μιχαὴλ Βασιλείου καὶ τὸ «Σύστημα τῶν Ἐμπόρων» τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ μάλιστα τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα Κωνστάντιου, ἀρχιεπίσκοπου Σινᾶ. Οἱ ἀλλαγὲς θὰ μπορούσαν νὰ συνδεθοῦν εὐκόλα μὲ τὴν ἔκρηξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 καὶ τὶς ἄμεσες συνέπειές της γιὰ τοὺς Ἑλληνας τῆς Κωνσταντινούπολης. Ὁ βιογράφος τοῦ Κωνστάντιου σημειώνει: ³¹

«Ἐπὶ τῆς τρομερᾶς καταγίδος τοῦ 1821, τρόμφ συσχεθεῖς ὁ Κωνσταντῖος, ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ μετοχίου αὐτοῦ [Σιναΐτικοῦ Κωνσταντινουπόλεως] ἀπῆλθεν εἰς τὴν νῆσον Ἀντιγόνου, ἔνθα κεκρυμμένῳ ὄντι, ἀπέστειλεν ἡ Βρετανικὴ Πρεσβεία τὸν γέροντα Σσαπέρ, Ἀ΄ Διερμηνέα αὐτῆς, εἰπεῖν αὐτῷ, ἵνα μὴ φοβῇται. Οὕτως οὖν ἐνθαρρυνθεὶς μετὰ τὴν πρώτην τοῦ κινδύνου ὁρμήν, περιώρισεν αὐθις ἑαυτὸν ἐπὶ τινι ἔτη εἰς τὸ ἐν Ἀντιγόνου ἡσυχαστήριον αὐτοῦ, ἐνασχολούμενος μὲ τὰς συνήθεις φιλολογικὰς ἐργασίας».

Μπορούμε λοιπὸν νὰ φανταστοῦμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Κωνστάντιου

30. Δ. Γκίνης - Β. Μέξας, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863*, τ. Α΄ - Γ΄ Ἀθήνα 1939 - 1957, ἀρ. 1241 καὶ 1439: περιγράφονται οἱ ἐκδόσεις τοῦ 1820 καὶ τοῦ 1824. Ἡ ἐκδοσὴ τοῦ 1844 ἀκολουθεῖ στὸν τίτλο τὴν ἐκδοσὴ τοῦ 1824 καὶ ὀνομάζεται δευτέρα. Περιγράφεται στὸν ἀρ. 4013. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1832 ἡ τυπογραφία Γλυκῆ(ς) καταθέτει στὴν αὐστριακὴ λογοκρισίᾳ τῆς Βενετίας, ἀντὶ χειρογράφου, τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Θεοδοσίου 1820 γιὰ νὰ δοθεῖ ἄδεια ἀνατύπωσής της. Δὲν γνωρίζουμε ἂν ἡ ἀνατύπωση ἐγίνε. Βλ. Σκλαβενίτης, Αἰτήσεις... ὁ.π.

31. Θεόδωρος Μ. Ἀριστοκλής, Κωνσταντίου Α΄ τοῦ ἀπὸ Σιναίου ἀοιδίμου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Βυζαντίου Βιογραφία καὶ συγγραφαὶ ἐλάσσονες ἐκκλησιαστικαὶ καὶ φιλολογικαί, Κωνσταντινούπολη 1866 σ. 7.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΣ

ΠΑΛΑΙΑ ΤΕ ΚΑΙ ΝΕΥΤΕΡΑ

Η Τ Ο Ι

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Απ' αρχῆς μέχρι τῆ νῦν καθιερωθεῖσα γενικὴς καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς πόλεως, τὰς πέριξ αὐτῆς ὑποδοχίας, τὰς το ἀντιστοιχίας δὲ Παλαιὰς καὶ Νέας τῆς πόλεως καὶ τῆς πόλεως, τὰς τὰς περὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν πόλιν.

ΦΙΛΟΠΟΝΗΘΕΙΣΑ

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΙΝΑΙΟΥ

ΚΥΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ

ΚΑΙ ΙΑΙΩΣ ΑΝΑΘΕΜΑ ΤΥΠΩΘΕΙΑ ΝΤΝ ΠΡΩΤΟΥ

ΔΙΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Καὶ Χορηγούσης

Τῆς Κωνσταντινουπόλεως φιλόλογικῆς Ἐταιρίας τῆς Ἐταιρίας

Πρὸς Χρῆσιν ἔργων κοινωφελῶν

Ε Ν Β Ε Ν Ε Τ Ι Α.

ΠΑΡΑ ΠΑΝΘ ΘΕΟΛΟΓΙΟΥ Τῆ ΕΞ ΙΔΑΝΝΙΝΩΝ.

Τεκμηρίοι Στρατηγικῆς καὶ Μικτικῆς di Basilio Editore.

1820

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΣ

ΠΑΛΑΙΑ ΤΕ ΚΑΙ ΝΕΥΤΕΡΑ

Η Τ Ο Ι

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Απ' αρχῆς μέχρι τῆς νῦν καθιερωθεῖσα γενικὴς καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς πόλεως, τὰς πέριξ αὐτῆς ὑποδοχίας, τὰς το ἀντιστοιχίας δὲ Παλαιὰς καὶ Νέας τῆς πόλεως καὶ τῆς πόλεως, τὰς τὰς περὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν πόλιν.

ΦΙΛΟΠΟΝΗΘΕΙΣΑ

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΙΝΑΙΟΥ

ΚΥΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ

ΚΑΙ ΙΑΙΩΣ ΑΝΑΘΕΜΑ ΤΥΠΩΘΕΙΑ ΝΤΝ ΠΡΩΤΟΥ

Ε Ν Β Ε Ν Ε Τ Ι Α.

ΠΑΡΑ ΠΑΝΘ ΘΕΟΛΟΓΙΟΥ Τῆ ΕΞ ΙΔΑΝΝΙΝΩΝ.

1824

ἢ τοῦ «Συστήματος τῶν ἐμπόρων» ἢ καὶ τῶν δύο, τύπωσαν τὸ καινούριο φύλλο τίτλου στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἀφοῦ ἔκοψαν τὸ ἀντίστοιχο τῆς βενετικῆς ἔκδοσης τὸ κόλλησαν. Μὲ τὸν νέο του τίτλο θὰ κυκλοφορήσει τὸ βιβλίον στὴν Ἀνατολὴ ἀλλὰ καὶ στὴ Δύση καὶ θὰ ἀνατυπωθεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1844 μὲ τὸν ἴδιο τίτλο τοῦ 1824 : «Συνταχθεῖσα παρὰ ἀνδρὸς φιλολόγου καὶ φιλαρχαιολόγου».

Ἡ συντήρηση τοῦ ἀνώνυμου βιβλίου τοῦ 1824 καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ 1844 ἔκανε νὰ ξεχαστεῖ ἡ ἔκδοση τοῦ 1820 ποὺ ἦταν ἐπώνυμη. Ἔτσι ὁ βιογράφος τοῦ Κωνσταντίου μποροῦσε εὐκόλα νὰ σημειώνει :³² «[...] μετὰ τοσαύτης ταπεινοφροσύνης τὰ πάντα ἐπραττεν [...]. Δεῖξις δὲ σαφῆς τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, ἅπερ ἀνωνύμως ἐπέγραφεν ἐκδιδοὺς [...]».

Ἀνωνύμως πάντοτε ἐξέδιδε τὰ πολλὰ καὶ γενναῖα ἔργα τῆς διανοίας αὐτοῦ· καὶ ὅμως τίς οὐ γινώσκει καὶ οὐ θαυμάζει τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τῆς Κωνσταντινίδος καὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν, καὶ τοσούτων ἄλλων ἀρχαιο-λογικῶν καὶ θεολογικῶν αὐτοῦ πραγματειῶν καὶ διατριβῶν;

3. Σύσταση «Φιλολογικῆς Ἑφορίας» καὶ προγραμματισμὸς ἐκδόσεων τοῦ «Συστήματος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικῶν Ἑμπόρων», 1817

Τὸ κείμενο ποὺ δημοσιεύεται παρακάτω εἶναι «Προκήρυξη» πρὸς τὸ Γένος τοῦ «Συστήματος τῶν Γραικῶν Ἑμπόρων» τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ ἀναφέρεται στὴ σύσταση τριμελοῦς «Φιλολογικῆς Ἑφορίας», τοὺς σκοποὺς καὶ τοὺς ὅρους ἔκδοσης βιβλίων «εἰς κοινὸν ὄφελος τῆς Πατρίδος».

Δὲν γνωρίζουμε ἂν τὸ κείμενο κυκλοφόρησε καὶ σὲ ἔντυπη μορφή, παρόλο ποὺ πρέπει νὰ ἦταν μέσα στὶς προθέσεις τῶν συντακτῶν του καὶ τίς κανονικότητες τῆς ἐποχῆς : ἔγραφε, ἐννέα μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴ σύνταξη τοῦ κειμένου, ὁ Μιχαὴλ Βασιλείου, Κωνσταντινούπολη 29 - 7/10-8-1816 στὸν ἀδελφό του Ἀλέξανδρο στὴ Βιέννη :³³ «ὅταν δὲ κατασταθῇ τὸ πρᾶγμα καὶ διορισθῇ ἡ Ἑφορία, ὡς εἴρηται, θέλει δοθῇ παρ' αὐτῆς εἰδησις διὰ τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ εἰς ὅλον τὸ γένος, διὰ νὰ συνδράμει ἕκαστος τῶν φιλογενῶν, λαμβάνων παράδειγμα κρινωφελοῦς εὐεργεσίας».

Μονὴ Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου, φακ. 20. Δίφυλλο. Ἀντίγραφο.

Τὰ πανταχοῦ καθ' ἐκάστην ἀναφανόμενα παραδείγματα τῶν κοινωφελῶν ἔργων ἀποδεικνύουσι φανερά τὴν φιλότιμον ἐλευθεριότητα τῶν ἐλλήνων, καὶ ὅτι ἐπιδημικώτερον ἀποκατέστη εἰς αὐτοὺς τὸ ἔνδοξον πάθος τῆς φιλογενείας, ὅθεν καὶ βασιμωτέραν ἐλπίδα ἀνεγέρσεως ἔχει ἡ φιλτάτη Πατρίς, δι' ὅ,τι ὅλοι σχεδὸν οἱ ὁμογενεῖς ἐννοήσαντες, ὅτι τὸ δραστηκώτερον εἰς τοῦτο μέσον εἶναι ἡ παιδεία καὶ μάθησις, φέρονται μετὰ μεγάλης προθυμίας, παρα-

32. Στὸ ἴδιο σ. 21, 45.

33. Βλ. παρακάτω σημ. 39.

κελευόμενοι ἀλλήλους εἰς τὴν σπουδὴν, οἱ μὲν σχολεῖα συνιστῶντες, οἱ δὲ μετ' ἐπιμελείας διδάσκοντες, ἄλλοι πτωχοὺς μαθητὰς τρέφοντες, ἕτεροι ἐπωφελῇ καὶ χρήσιμα βιβλία συγγράφοντες καὶ μεταφράζοντες, καὶ ἕκαστος ἐν συντόμῳ τὸ κατὰ δύναμιν προσφέροντες καὶ συνεργοῦντες.

καὶ ἡμεῖς λοιπὸν τὸ σύστημα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικῶν ἐμπόρων, πάντῃ ἀπρεπὲς νομίζοντες τὸ νὰ μένωμεν μόνοι ἀδρανεῖς καὶ ἀδιάφοροι εἰς τὴν κοινὴν ταύτην συνδρομὴν, ἐπεμελήθημεν φιλοτίμως, ἰδίᾳ ἡμῶν δαπάνῃ, εἰς σύνθεσιν καὶ διὰ τύπου ἔκδοσιν ἐμπορικῆς ἐπτατόμου ἐγκυκλοπαιδείας, μὴ θέλοντες δὲ νὰ περιστείλωμεν τὴν ὠφέλειαν εἰς μόνους τοὺς ἐμπορευομένους, ἀφοσιοῦμεν δι' ἀποφάσεως συστηματικῆς συνελεύσεως, οὐ μόνον τὰ ἀφ' ἐνὸς ἑκάστου τῶν συστηματικῶν δοθέντα λόγῳ συνδρομῆς διὰ τὴν εἰρημένην ἐγκυκλοπαιδείαν, ἀλλὰ καὶ ὅ,τι ποτὲ κέρδος χρηματικόν, μετὰ τὴν πώλησιν τῶν βιβλίων, συγκεφαλαιωθῇ, προσδιορίζοντες νὰ δαπανᾶται πάντοτε εἰς ἔκδοσιν βιβλίων ἄλλων κοινωφελῶν, καὶ τούτων ὁμοίως πωλουμένων, τὸ προσγινόμενον κέρδος νὰ συναποτίθεται εἰς τὸ αὐτὸ κιβώτιον, ὥστε ἀφ' ἑκάστης ἐκδόσεως βιβλίων, αὐξανόμενου τοῦ κεφαλαίου, νὰ συναυξάνωνται καὶ τὰ μέσα πρὸς τὴν τοῦ γένους ὠφέλειαν.

δὲν εἶναι χρεῖα λόγων παντελῶς διὰ νὰ ἀποδείξωμεν εἰς τοὺς ἀπαθῶς θεωροῦντας καὶ ὑγειῶς κρίνοντας τὰ πράγματα, ὅτι ἡ ἔλλειψις τῶν βιβλίων ἀναστέλλει τὴν προόδον τῆς μαθήσεως καὶ ἐμποδίζει τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀρχαίας δόξης τῶν προγόνων, καὶ ὅτι ὁ προτεθεὶς τρόπος πολλαπλασιάζων τὰ βιβλία ἐπιταχύνει τοῦ γένους τὸν φωτισμόν.

ἐπειδὴ δὲ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι μικρόν, καὶ ἀπαιτεῖ ἄγρυπνον ἐπιστάσιαν καὶ ἐπιμέλειαν, ἀνάγκη νὰ διορίσωμεν ἐκ τῶν ἡμετέρων συστηματικῶν ἐμπόρων τρεῖς ἐφόρους, ἄνδρας φιλογενεῖς τιμίους, καὶ ἀξιοπίστους, ἐπιμελουμένους περὶ τούτου κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν κατωτέρω κεφαλαίων, ὀνομάζομεν δὲ τὴν τριπλὴν ταύτην ἐπιστάσιαν, Ἐ φ ο ρ ί α ν φ ι λ ο λ ο γ ι κ ή ν, ἔργον ἔχουσαν κυριώτατον τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν βιβλίων, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν, καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι ἡ πρώτη ποσότης τῶν κατατεθέντων χρημάτων τοῦ χρόνου προϊόντος, θέλει ἀναδειχθῇ ἐξ ὀλίγων πολλή, οὐ μόνον ἀφ' ἑαυτῆς κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, ἀλλὰ καὶ ἐκ συνεισφορᾶς ἄλλων φιλογενῶν πλεονάζουσα καὶ περισσεύουσα.

τὰ συστατικὰ τῆς φιλολογικῆς Ἐφορίας κεφάλαια εἰσὶ ταῦτα.
αον οἱ Ἐφοροὶ νὰ εἶναι τρεῖς, νὰ ὑπηρετῶσιν εἰς δύο μόνον ἔτη, καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς διετίας, νὰ δίδωσι λογαριασμόν πρὸς τοὺς κυρίους Δεπουτάτους ἐπὶ συνελεύσεως ὀκτῶ ἢ δέκα τῶν εἰδημονεστέρων ἀδελφῶν, καὶ τότε νὰ διορίζονται ἄλλοι κατὰ κοινὴν ἐκλογὴν, καὶ οὕτως ἐφεξῆς.

Βον Τὸ κιβώτιον τῶν χρημάτων τῆς Ἐφορίας νὰ ἔχῃ τρία διάφορα κλειδιά, διὰ νὰ κρατῇ ἕκαστος τῶν Ἐφόρων ἓν.

Γον ἡ Ἐφορία νὰ μὴ ἀναλαμβάνη ἄλλο κοινὸν ἔργον οὐδέν, ἀλλὰ διόλου νὰ περιορίζεται εἰς ἔκδοσιν καὶ μετατύπωσιν βιβλίων.

Δον νὰ μὴ ἐκδόσῃ ποτὲ νεοσύστατον βιβλίον θεολογικῆς ἰδέας, ἀποφεύγουσα τὸν ἐκ τούτου ἐνδεχόμενον κίνδυνον τῶν ἀναγνωστῶν, διὰ παραδρομὴν ἢ κακόννοιαν τοῦ συγγραφέως, ἢ μεταφραστοῦ, ἐξαιρουμένων τῶν ἐπικεκρωμένων, ἐκ παλαιᾶς ἐπικρίσεως καὶ δοκιμασίας τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα δύναται ἐλευθέρως ἡ Ἐφορία νὰ ἐκτυπώσῃ ὡς ἰσχυρὰ διὰ τὴν σπανιότητα εἶναι δυσεύρετα.

Εον νὰ ἀποφεύγῃ διόλου τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐναντίων τῇ εὐαγγῇ ἡμῶν θρησκείᾳ βιβλίων καὶ ἄλλων συγγραμμάτων, ὅσα ἀνεπαισθήτως βλάπτουσι τὴν κοσμιότητα καὶ σεμνότητα, καὶ διαφθείρουσι τὸ ἐλληνικὸν ἦθος.

ζον νὰ ἀποφεύγῃ μετ' ἄκρας προσοχῆς τὴν κοινοποίησιν τῶν βιβλίων ὅσα ἀντιφέρονται πρὸς τὴν ἐνταῦθα πολιτικὴν διοίκησιν, εὐμενῶς ἐπαγρυπνοῦσαν ὑπὲρ ἀσφαλείας ἡμῶν καὶ εὐτυχίας.

ζον ἐπειδὴ οἱ Ἐφοροὶ ἐμπορικοῦ βίου ὄντες, οὔτε καιρὸν ἔχουσιν ἱκανόν, οὔτε τὴν πρέπουσαν πολυμάθειαν εἰς ἐξέτασιν τῶν ἐκδοθησομένων βιβλίων, προᾶγμα πάντων ἀναγκαιώτερον, ὑποχρεοῦνται νὰ καταφύγῳσι εἰς τρεῖς τῶν ὁμογενῶν, ἀνδρας φρονίμους, καὶ ἐπὶ παιδείᾳ διαπρέποντας, καὶ εἰς τὴν κρίσιν αὐτῶν νὰ καθυποβάλωσι τὸ προκείμενον βιβλίον, καὶ ἂν ἐκ συμφώνου ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων πεπαιδευμένων, καὶ φρονίμων ἀνδρῶν ἀποδοκιμασθῇ, νὰ ἀποβάλλεται καὶ παρὰ τῆς ἐταιρείας, ὡς ἀνάξιον ἐκδόσεως. εἴρηται δὲ πεπαιδευμένων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν, τὸ μὲν διὰ νὰ ἐκλέγῳνται ὅσα βιβλία ἐγράψαν εἰς γλώσσαν γλαφυρὰν εὐφραδῶς ἐσχηματισμένην, ὅσα ἀποδεικνύουσι τὸν συγγραφέα εἰδήμονα ἀκριβῶς καὶ τῆς παλαιᾶς ἐλληνικῆς, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ, τὰ ἀληθῶς ὠφέλιμα εἰς τὴν παιδείαν τοῦ γένους, τὸ δὲ διὰ νὰ ἐγκρίνωνται τὰ ἀσφαλῆ καὶ ἀκίνδυνα πρὸς τε τὸ πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ δοῦ: εου: καὶ ζ' ου κεφαλαίου.

ηον Τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν τούτων ἐπικριτῶν νὰ μὴ κοινολογοῦνται διὰ νὰ κρῖνωσιν ἐλευθέρως τὸ προσφερόμενον βιβλίον δι' ἐκτύπωσιν, καὶ νὰ μὴ ἀποφεύγῳσι τὴν ἐξέτασιν διὰ τὴν ἐνδεχομένην ἀντιλογίαν κατὰ τῆς γνώμης αὐτῶν, ἐκτὸς ἐὰν αὐτοὶ ἀδιαφορῶσι εἰς τοῦτο, καὶ πεπαρῶντισι μὲν ἀποφαίνωνται, μεσιτεία δὲ καὶ χάρις εἰς ἔκδοσιν βιβλίου ἐναντίον τῆς συμφώνου ἐπικρίσεως τῶν τριῶν τούτων ἀνδρῶν, εἶναι πάντῃ ἀπηγορευμένον. θον ἐκ παντὸς βιβλίου δαπάνη τῆς φιλολογικῆς Ἐφορίας ἐκδοθέντος πρέπει νὰ στέλῃται ἐν ἀντίτυπον εἰς τὸν Παναγιώτατον ἡμῶν Δεσπότην, εἰς τὸν Μακαριώτατον Ἱεροσολύμων, εἰς τὸν Μέγαν Διερχομένην, καὶ εἰς κάθε ἐπίσημον Σχολεῖον τοῦ γένους.

ιον ἐκ παντὸς βιβλίου θέλει φυλάττει ἡ Ἐφορία ἀνὰ δύο ἀντίτυπα, ἀφορῶσα καὶ εἰς σύστασιν ἰδίας Βιβλιοθήκης, ἔργον καὶ τοῦτο ἀναγκαιώτατον εἰς τὸ γένος. ἐπειδὴ δὲ ἡ σύστασις Βιβλιοθήκης εἶναι χρεῖα καὶ παλαιῶν ἐκδόσεων,

ανάγκη νὰ φροντίζῃ ἡ Ἐφορία καὶ περὶ τούτων κατὰ τοὺς εὐλογοφανεστέρους τρόπους.

ια^{ον} ἐπειδὴ ἡ Ἐφορία ὅταν ἐπιχειρήσῃ εἰς πράγματα, θέλει ἀναλάβῃ ἐπιμόχθους ἐργασίας φροντίδων, δύναται νὰ μισθώσῃ καὶ ἄνθρωπον βοηθὸν τῆς ἐπιστάσεως ταύτης, ἐκλέγουσα τὸν ἐπιμελῆ καὶ ἀξιόπιστον, διὰ νὰ μὴ φθίρεται, ἢ ἄλλως παραμελεῖται τὸ κοινὸν ὄφελος· καὶ ὅταν περισσεύουν χρήματα, ἔχουσιν ἄδειαν οἱ Ἐφοροὶ νὰ τοκίζουσιν, πάντοτε εἰς κοινὰ καταγώγια, καὶ αἱ ὁμολογίαι, καθὼς καὶ ὅλα τὰ γράμματα πρέπει νὰ γίνωνται ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἐφορίας.

ΙΒ^{ον} καὶ οἱ τρεῖς ἔφοροι πρέπει νὰ ὑπογράφωνται πάντοτε εἰς τὰ γράμματα τῆς ἐφορίας, εἰς ἑλλειπρὴν ὅμως τοῦ ἑνὸς θέλει ἔχουν τὸ αὐτὸ κύρος καὶ τῶν δύο μόνων αἱ ὑπογραφαί.

ΙΓ^{ον} τυχοῦσης ἀσυμφωνίας τῶν τριῶν ἐφόρων, καὶ μὴ συμφωνούντων περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, τότε χρέος νὰ ἀποτείνωνται πρὸς τοὺς Δεσποτάτους, οἵτινες νὰ προσκαλῶσι πέντε τῶν εἰδημονεστέρων συναδελφῶν, καὶ παρ' αὐτῶν νὰ γίνεται ἡ κρίσις καὶ ἀπόφασις τοῦ πρακταίου κατὰ τὴν τῶν πλειόνων ψῆφον.

Ταῦτα φιλοτιμηθέντες νὰ καταστήσωμεν εἰς κοινὸν ὄφελος τῆς Πατρίδος, δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι πολλοὶ πολλαχῶς θέλουν συνδράμει εἰς ταχύτεραν ἐπίδοσιν τοῦ ἐγχειρήματος, συνεισφέροντες, οἱ μὲν πλούσιοι χρήματα ἢ βιβλία, δι' ἰδίας αὐτῶν δαπάνης τυπωθέντα, οἱ δὲ παιδείας τρόφιμοι, συγγράμματα καὶ μεταφράσεις ἀμισθί, διὰ νὰ πληρωθῇ ὅπως οὖν τῆς ἐφορίας τὸ δίγαστρον, καὶ νὰ λάβῃ τάχιστα τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις εἰς τὴν προκειμένην ἐργασίαν.

Ἐλπίζομεν δὲ νὰ λάβωμεν καὶ συγκοιλιώδη γράμματα τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, συστατικὰ τοῦ πράγματος εἰς βεβαιωτέραν καὶ διηνεκῇ διαμοιρῇ ἐπὶ τῶν εἰρημένων κεφαλαίων, καὶ ὅσων ἄλλων ἢ προσθήκη ἐγκρίνει ἐξακριβωτέρας σκέψεως. τὸ νὰ μὴ ὑποπέσωμεν εἰς τοσαύτην δυστυχίαν ἣτον ἄξιον εὐχῆς, τὸ νὰ ἀνεγερθῶμεν δὲ ἔργον ἐστὶ δόξης ἀθανάτου.

Ὁ ἐν καιρῷ τοιούτων καρπῶν θεωρήσας εἶναι μακαριώτερος τοῦ ἀμελοῦς ἐκείνου ὅστις ἀναβάλλων τοὺς κόπους του, μετὰ τὸ θέρος ζητεῖ νὰ ὑψώσῃ θημωνίαν ἐπικαρπίας, σταχυολογῶν καὶ καλαμώμενος.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 6 Νοεμβρίου 1817

Ἀπὸ τὰ λίγα πράγματα ποὺ γνωρίζουμε γιὰ τὸ «Σύστημα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Γραικῶν ἐμπόρων» τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ὅσα σημειώνει ὁ Νικόλαος Παπαδόπουλος, 1817:³⁴

34. Νικόλαος Παπαδόπουλος, Ἑρμῆς ὁ Κερδῆς ἦτοι Ἑμπορικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία, τ. Δ' Βενετία 1817 σ. 432.

«Κατὰ δὲ τὸ 1806, ἐπιδὼν τὸ Βασιλικὸν Κράτος ἐπεδαφιλεύσατο εἰς τοὺς ἐμπορευομένους εἰς τὴν Εὐρώπην Βασιλικά Βαράτια χορηγητικὰ προνομίων σχεδὸν ἐπωφελεστέρων ἀπὸ τὰς Ἑμπορικὰς Συνθήκας μὲ τὰς ξένας Δυνάμεις εἰς τὰ Τελώνια, καὶ ἰσότιμα εἰς τὰ Κριτήρια, καὶ οὕτως ἐστερεώθη τὸ Ἑμπορικὸν τοῦτο τῶν Ἑλληνορρωμαίων Σύστημα, τοῦ ὁποῖου Ἑξαρχοὶ εἶναι δύο μέλη ἐξ αὐτῶν, ἐκλεγόμενοι ἐτησίως, καὶ κατὰ τὴν ἀναφορὰν τῶν Συστηματικῶν, ἐπικυρούμενοι παρὰ τῆς Διοικήσεως μὲ ἐπίτηδες ἐκδιδόμενον ὑψηλὸν Φερμάνι, ὑπὸ τὸν ἐντιμον Τίτλον Βεκίλῃδες, ἦτοι Ἐπίτροποι τῶν Ἐμπόρων, τοὺς ὁποίους Δεπουτάτους Ἰταλικώτερον ἐπεκράτησε συνήθεια νὰ ὀνομάζωμεν.

Ἀπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην Ἑποχὴν ἡμπορεῖ οὐσιωδέστερα νὰ καταμετρηθῇ ἡ στερέωσις, καὶ αὐξησις τοῦ ἐμπορίου τῶν ὁμογενῶν μας ἐνταῦθα, εἰς Σμύρνην, Θεσσαλονίκην, καὶ λοιπὰς παραλίους Πόλεις τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους».

Τοῦ ἀντίστοιχου «Συστήματος» τῆς Σμύρνης γνωρίζουμε τὸν «Κανονισμό» τοῦ 1806.³⁵

Πολὺ νωρίτερα ἀπὸ τὴν ἐξαγγελία σύστασης τῆς «Φιλολογικῆς Ἑφορίας» του, τὸ «Σύστημα» τῆς Κωνσταντινούπολης εἶχε προχωρήσει στὴν ἔκδοσιν τῆς «Ἑμπορικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας»³⁶ τοῦ Νικόλαου Παπαδόπουλου:³⁷ ἐκδόθησαν τέσσαροι τόμοι στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Γλυκῆ στὴ Βενετία 1815 - 1817. Δὲν ἐκδόθηκε ποτὲ καὶ λανθάνει τὸ χειρόγραφο τοῦ πέμπτου τόμου. Στὴν ἐπιστολὴ του, ποὺ μνημονεύτηκε καὶ παραπάνω, γράφει

35. Ν. Σ. Γ., Σύστημα Ἑλλήνων ἐμπόρων πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, *Ὁμηρος* 6 (1878) 57 - 60. Γιά τὰ «Συστήματα» βλ. καὶ Νικόλαος Ι. Πανταζόπουλος, Ἑλλήνων συσσωματώσεις κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ π. *Γνώσεις* Ἀθήνα 1958 σ. 18 - 19.

36. Δὲν γνωρίζουμε σὲ ποιά στιγμή ἀποφασίστηκε νὰ εἶναι «ἐπτάτομος» ἡ Ἑγκυκλοπαιδεία. Ὁ προγραμματισμὸς πάντως τοῦ συγγραφέα ὅπως σημειώθηκε στὸν Α' τόμο σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν τυπογραφικὴ ἔκτασιν ποὺ πῆραν τὰ πρῶτα μέρη τοῦ ἔργου ἐπιτρέπουν ἔναν ὑπολογισμὸ τοῦ ἔργου σὲ ἐπτά τόμους. Ἡ ἀπόφασις τοῦ «Συστήματος» γιὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς *Ἑμπορικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας* πάρθηκε στὴ συνέλευση τοῦ Ἰουλίου 1813 προεδρευόντων Ἰω. Ρέσσου καὶ Ἐμ. Σκαρμαγκᾶ καὶ ὁ Παπαδόπουλος, ὅπως σημειώνει στὸν πρόλογο τοῦ τ. Α' σ. η' - ια', διαίρεσε τὸ ἔργο σὲ εἰσαγωγὴ καὶ τρία μέρη: Εἰσαγωγὴ. Τυπώθηκε: *Ἐρμαθῆνη ἦτοι Ἑμπορικὴ σπουδὴ* τ. Α' 1815 (Γκίνης Μέξας 851).

Α' *Λεξικὸν τῆς ὅλης τοῦ Ἑμπορίου Α - Κ*. Τυπώθηκε: τ. Α' 2 1815 (Γκίνης - Μέξας 851) Α - Ω τ. Β' 1815 (Γκίνης - Μέξας 851).

Β' *Γεωγραφικὸν ἐμπορικὸν λεξικὸν*. Τυπώθηκε: Α - Β τ. Γ' 1816 (Γκίνης - Μέξας 6673) Γ - Κ τ. Δ' 1817 (Γκίνης - Μέξας 971). Δὲν τυπώθηκε: Α - Ω τ. Ε'.

Γ' *Λεξικὸν τῶν ἐμπορικῶν τρόπων καὶ κανόνων*. τ. σ' - Ζ': Δὲν ξέρουμε ἂν γράφτηκε.

37. Γιά τὸν Νικόλαο Παπαδόπουλο (1769 - 1820) ἔχουμε τὴ βιογραφία - νεκρολογία ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ *Μέλισσα* τοῦ 1821 καὶ εἶναι πολὺ πιθανό, κατὰ προφο-

ό Μιχαήλ Βασιλείου, 10-8-1817 από την Κωνσταντινούπολη στον άδελφό του Άλέξανδρο στη Βιέννη :³⁸

«Ότι δέ και τὸ Σύστημα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐμπόρων Γραικῶν, φιλοτιμεῖται νὰ ἐκδώσῃ εἰς τὴν ἡμετέραν, γλῶσσαν μίαν ἐμπορικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν, σὲ εἶναι γνωστόν. Τοῦτο τὸ σύγγραμμα διαιρεῖται εἰς ἑπτὰ τόμους· ὁ πρῶτος τυπωθεὶς εἰς τὴν Βενετίαν, ἦλθεν ἤδη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ὁ δεῦτερος εἶναι καθ' ὁδόν· ὁ τρίτος εὐρίσκεται εἰς τὰ πιεστήρια τῆς τυπογραφίας· ὁ δὲ καταγινόμενος εἰς τοῦτο τὸ σύγγραμμα, Νικόλαος Παπαδόπουλος ἐνασχολεῖται ἤδη εἰς τὸν πέμπτον. Ἐκ τῆς πωλήσεως τούτου ἐλπίζεται μέτριόν τι κέρδος, τὸ ὅποιον πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα συστηματικῶν ἀδελφῶν, ἐκ φιλογενοῦς προαιρέσεως, θέλουν νὰ ἀφιερωθῇ εἰς ὠφέλειαν τοῦ γένους.»

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἑμπορικὴ Ἐγκυκλοπαιδεῖα γνωρίζουμε καὶ ἄλλα τρία βιβλία ποὺ ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὸ «Σύστημα» ἢ γιὰ λογαριασμὸ τῶν σκοπῶν του (γιὰ τὸ πρῶτο θὰ μπορούσαν νὰ υπάρξουν ἐπιφυλάξεις).

1. *Ἑγχειρίδιον κατὰ τῶν νοσούντων εἰς τὰ περὶ ἀληθείας καὶ ὑπεροχῆς τῶν ἱερῶν Γραφῶν Ἐρανισθὲν --- πρὸς ὄφελος τῶν Ὁμογενῶν αὐτοῦ παρὰ Νικολάου Παπαδοπούλου καὶ προσενεχθὲν τῷ κυρίῳ Μιχαήλ Βασιλείου* --- Βενετία, Γλυκῆς, 1815.

ρικὴ ἀνακοίνωση τοῦ κ. Ἑμμανουὴλ Ν. Φραγκίσκου, συγγραφέας τῆς νὰ εἶναι ὁ Ἰωάννης Πολυχρονιάδης : *Βίος τοῦ μακαρίτου Παπαδοπούλου* συγγραφεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπόρου κυρίου ***. *Μέλισσα* 1821 σ. 315 - 328. Ἡ Σοφία Ἀντωνιάδης, Ἑμμανουὴλ Ἀντωνιάδης ὁ ἀγωνιστής, ὁ δημοσιογράφος 1791 - 1863, Ἀθήνα 1971 σ. 19, ὑποστήριξε ὅτι συγγραφέας τοῦ «Βίου» ἦταν ὁ Ἑμμ. Ἀντωνιάδης. Νομίζω ὅμως ὅτι μὲ τὰ ὅσα ἔγραψε στὴ σ. 18 ἀναίρεσε ἡ ἴδια τὴν ἀποψὲ τῆς. Πράγματι στὸ ἐξώφυλλο τοῦ περιοδικοῦ *Μέλισσα* 1821 ὅπου κατάλογος τῶν προσώπων στὰ ὁποῖα γράφονται συνδρομητὲς τοῦ περιοδικοῦ, διαβάζουμε : *Ἐν Κωνσταντινουπόλει, παρὰ τῷ εὐγενεστάτῳ κυρίῳ *** καὶ παρὰ τῷ ἐλλογιμοτάτῳ καὶ λίαν φιλοπάτριδι κυρίῳ Ἑμμανουὴλ Ἀντωνιάδῃ.*

Ἀπὸ τὴ βιογραφία αὐτὴ ἀντλήσαν ἅμεσα ἢ ἔμμεσα οἱ μεταγενέστερες βιογραφίες : Ἀνδρέας Παπαδόπουλος - Βρεττός, *Νεοελληνικὴ Φιλολογία* τ. Β' Ἀθήνα 1857 σ. 315 - 317 — Κώστας Π. Λαζαρίδης, Ὁ Τσεπελοβίτης Νικόλαος Παπαδόπουλος, *Ἡπειρωτικὴ Ἔστis* 11 (1962) 616 - 620. — Στέφανος Ι. Μακρυμύχας, Ἀγνωστοὶ σελίδες ἀπὸ τὴν Ἀσφαλιστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Νικόλαος Παπαδόπουλος 1769 - 1820, ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ *Ἀσφαλιστικὰ Χρονικά* 1967 σ. 16. Στὴ μελέτῃ τῆς Γλυκερίας Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου, Χειρόγραφοι συλλογαὶ ποιητικῶν κειμένων τοῦ ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνος, *Δωδώνη* 2 (1973) 341 γίνεται ἡ ὑπόθεση ὅτι ὁ Παπαδόπουλος εἶναι συντάκτης στιχουργημάτων τοῦ κώδικα 255 (630) τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας. Ἡ ὑπόθεση κλονίζεται ὅταν στὴ σ. 343 σημειώνεται ὅτι ὁ ἴδιος Παπαδόπουλος εἶναι συντάκτης ἐπαναστατικῶν θουρίων ποὺ πρέπει νὰ γράφτηκαν ἀπὸ τὸ 1821 καὶ ὕστερα. Γιὰ τὸν στιχουργὸ αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ ἐρευνηθεῖ μιὰ ὑπόθεσις ταύτισής του μὲ τὸν ὁμώνυμο συντάχτη δὺο ἐλεγείων ποὺ τυπώθηκαν στὸ βιβλίον : *Λυρικά παρὰ Λοῦκα Στεφανίδου*, Βουκουρέστι 1839 σ. 49 κ.ἐξ. (Γκίνης - Μέξας ἀρ. 3160).

38. Περιοδικὸ *Ἐρμῆς ὁ Ἀόγιος* 6 (1816) 301 - 302· πβ καὶ τὴν ἐπόμενη σημείωση.

2. Ὁ ἐμπορικός κώδικς τῆς Γαλλίας μεταφρασθεὶς... ἐπανηχθεὶς παρὰ Νικολάου τοῦ Παπαδοπούλου παρ' οὗ προσενηχθεὶς τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐντιμοτάτῳ συστήματι τῶν Ἑλληνορωμαίων Ἐμπόρων πρὸς κοινήν ὠφέλειαν ἀναλώμασι --- Μιχαὴλ Βασιλείου, Βιέννη, Χριστοφέλδ, 1817.

3. Κωνσταντινιάς --- περιγραφή Κωνσταντινουπόλεως φιλοπονηθεῖσα παρὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Συναίου Κωνσταντίου καὶ ἰδίοις ἀναλώμασι τυπωθεῖσα νῦν πρῶτον διὰ τοῦ κυρίου Μιχαὴλ Βασιλείου καὶ χορηγηθεῖσα τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλολογικῇ Ἑταιρείᾳ τῶν ἐμπόρων πρὸς χρῆσιν ἔργων κοινωφελῶν, Βενετία, Θεοδοσίου, 1820.

Ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὶς ἀναγραφές αὐτῶν τῶν βιβλίων καὶ ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ 1816 ὁ Μιχαὴλ Βασιλείου ἔχει πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὶς ἐκδόσεις καὶ τοὺς προγραμματισμούς τους. Ἡ παράφραση τῶν *Βίων Παραλλήλων* τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἡ ἐκδοσὴ τῆς εἶναι ἡ μεγάλη προσπάθεια τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ «Συστήματος». Στὴν ἐπιστολὴ τῆς 10-8-1816 ὁ Μιχαὴλ Βασιλείου ἔγραφε στὸν ἀδελφό του Ἀλέξανδρο:³⁹ «[...] οἱ συγγενεῖς ἐκείνου τοῦ φιλογενοῦς, τοῦ δαναπανῶντος εἰς τὴν παράφρασιν τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου, θέλουσι νὰ γένῃ καὶ ἡ ἀναγκαία πρὸς ἐκτύπωσιν αὐτῶν δαπάνη ἐκ τῆς αὐτῆς ἐκείνου περιουσίας, διὰ νὰ ἐκπληρώσουν ἐντελῶς τὴν εὐεργεσίαν του, καὶ νὰ ἀφιερωθῇ τὸ βιβλίον εἰς τὸ γένος, ὅχι διὰ νὰ δοθῇ δωρεὰν πρὸς ἓνα ἕκαστον, ἀλλὰ νὰ πωληθῇ· τὰ δὲ ἐκ τούτου συναχθησόμενα χρήματα νὰ χρησιμεύωσι πάντοτε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς προκοπὴν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας.»

Γιὰ τοὺς παραφραστές τοῦ Πλουτάρχου ὁ Γεώργιος Αἰνιᾶν 1838 σημείωσε:⁴⁰ «Αἱ ἀναφερόμεναι [ἀπωλεσθεῖσαι κατὰ τὸ 1821 εἰς Κωνσταντινούπολιν] μεταφράσεις εἰσὶ 1. εἴκοσι ἐκ τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου, ὧν τὴν καθολικὴν μεθερμήνευσιν εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσ-

39. Περιοδικὸ Ἑρμῆς ὁ Λόγιος 6 (1816) 303. Ὁλόκληρο τὸ σχετικὸ δημοσίευμα σ. 301 - 309 περιέχει: 1. Ἀγγελίαι. Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς Μιχαὴλ Βασιλείου ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν εἰς Βιέναν ἀδελφὸν του Ἀλέξανδρον Βασιλείου γεγραμμένης 29 Ἰουλίου /10 Αὐγούστου 1816. 2. Ἡ Εἰδησις. [...] εἰς τὶς τῶν ὁμογενῶν μετεχειρίσθη τὰ πρόσφορα μέσα εἰς τὸ νὰ παραφρασθῶσι κατὰ τὴν δυνατὴν σαφήνειαν εἰς τὴν κοινοτέραν γλῶσσαν οἱ Παράλληλοι Βίοι τοῦ Πλουτάρχου, ὑποσχόμενος γενναίως τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην, ὅσην ἀπαιτεῖ ἡ ἀσχολία τοῦ παραφραστοῦ. Δηλοποιεῖται δὲ τοῦτο, οὐ μόνον διὰ νὰ μὴ φροντίσῃ καὶ ἄλλος τις ἴσως περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἀλλὰ καὶ εἰς παράδειγμα φιλοτιμίας [...]. 3. Πρὸς τὸν ἀδελφὸν Μιχαὴλ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκ Βιέννης τὴν 3. Σεπτεμβρίου 1816.

40. Εὐγένιος Βούλγαρης, Συλλογὴ ἀνεκδότων συγγραμμάτων, τ. Α' Ἀθήνα 1838 σ. ζ'. Τὶς ἴδιες πληροφορίες βρίσκουμε καὶ στὸ βιβλίον: Constantinople et la Turquie en 1828, Par Charles Mac-Farlane; traduit de l'anglais par MM. Nettement, τ. II Παρίσι 1829 σ. 273 - 274.

σαν άνεδέχθημεν, τρεις ό μακαρίτης Πλάτων Χίου, ό κ. Σ. Βαλέτας και έγω διά προτροπής του κ. Μιχαήλ Βασιλείου, και δαπάνης τινών φιλογενών. 2. μετάφρασιν έπιτομής εις 10 τόμους της φυσικής ιστορίας του Βυφφώνος, ην έξεπερεώσαμεν μετά του κ. Κωνσταντίνου Γ. Σούτσου, και είχομεν έτοιμον διά τύπωσιν. 3. τέσσαρας τόμους της περιηγήσεως του Νέου 'Αναχάρσιδος, έπιμελώς μεταφρασθέντας και έχοντας συννημμένα και τὰ έν αυτοίς αναφερόμενα τεμάχια τών 'Ελλήνων συγγραφέων».

Σχετική είναι και ή μαρτυρία του Σοφοκλή Οικονόμου. 1871 : «[...] προσεκλήθησαν δέ παρά της 'Εφορίας εις την του έργου κατάρτισιν ό τε άοίδιμος ήμών Πατήρ, ό της Χίου σοφός μητροπολίτης Πλάτων ό Φραγκιάδης, ό εκ της 'Ιου Σπυρίδων Βαλέττας και Γεωργ. Αινιάν. 'Αλλ' όμως την του έργου τούτου διεκπεραίωσιν διέκοψαν τὰ του 1821 δεινά».⁴¹

Σχολιάζοντας τὰ άρθρα ε' και ς' της «Προκήρυξης» θά μπορούσαμε νά θεωρήσουμε ότι περιέχουν στοιχειά προληπτικής συμμόρφωσης και άυτοπεριορισμού μπροστά σέ ένα κλίμα λογοκρισίας που ύπάρχει στην Κωνσταντινούπολη εκείνα τὰ χρόνια. Τὰ δύο άρθρα μοιάζει σά νά γράφτηκαν τó 1817 για νά προλάβουν τις έπιπτώσεις της «'Εγκυκλίου» για θέματα παιδείας του Οίκουμενικού Πατριαρχείου, Μάρτιος 1819 : «κατασιγάσθωσαν, όσοι δι' άπειροκαλίαν και γνώμης μοχθηρίαν τολμώσι νά καθάπτωνται τών 'Εκκλησιαστικώς και πολιτικώς του Γένους προϊσταμένων [...] νά καρπούμεθα τὰ εκ της τυπογραφίας καλά, νά άποφεύγωμεν πάν ότι δύναται νά συσκήση την λαμπρότητα της άκραιφνουής ήμών ύποταγής διά της εκδόσεως βιβλίων άντιφρονούντων».⁴²

Χρησιμοποίησα τόν όρο «προληπτική συμμόρφωση» γιατί νομίζω ότι τó ιδεολογικό κλίμα του «Συστήματος» ήταν πολύ διαφορετικό από εκείνο του Πατριαρχείου. 'Η Κωνσταντινιάς που βγαίνει τó 1820 π.χ. και προοδευτικές ιδέες περιέχει και άντιτουρκικές αιχμές.⁴³

41. Τὰ σωζόμενα φιλολογικά συγγράμματα Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου και Οικονόμου του έξ Οικονόμων, τ. Α' 'Αθήνα 1871 σ. ια' - ιγ'.

Για τόν Βαλέττα βλ. Γεώργιος Ι. Στίνης, 'Η 'Ιος και τó 21 Σπυρίδων Βαλέτας ('Ο φιλικός - ό στοχαστής - ό φιλελεύθερος - ό ευεργέτης της 'Ιου), 'Επετηρίς 'Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών 9 (1971 - 1973) 599 - 617. Για τόν Πλάτωνα Φραγκιάδη βλ. Νικόλαος Σωτ. Κρουσουλούδης, 'Ο βίος και τó έργον του έθνομάρτυρος μητροπολίτου Χίου Πλάτωνος Φραγκιάδου (1776 - 1822), Θεσσαλονίκη, 'Εκδοση Σχολικού Ταμείου Δήμου Χίου, 1981 σ. 49 - 50.

42. Φίλιππος 'Ηλιοú, «Τύφλωσον Κύριε τόν Λαόν σου». Οί προεπαναστατικές κρίσεις και ό Ν. Σ. Πίκκολος, 'Ο 'Ερανιστής 11 (1974), 'Αθήνα 1980 σ. 580 - 626. Τὰ άποσπάσματα της πατριαρχικής έγκυκλίου, και οι σχετικές παραπομπές σ. 609.

43. Τριανιάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Κωνσταντινου άρχιεπισκόπου Σιναίου, Κυπριάς χαρίεσσα και έπιτομος 1810, 1819, Πρακτικά Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (ύπό έκτύπωση).

4. Συνοδευτικό Προκήρυξης του Π. Ίωαννίδη για βιβλίο του, 1826.

Δημοσιεύεται ἐδῶ ἐπιστολὴ μὲ τὴν ὁποία ὁ Παναγιώτης Ίωαννίδης, ὁ Φοιβαπόλλων,⁴⁴ Παρίσι 19 Φεβρουαρίου 1826, παρακαλεῖ τὸν συντάκτη τοῦ *Constitutionnel*, ποὺ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ εἶναι ὁ Alexandre Buchon,⁴⁵ νὰ καταχωρίσει τὴν ἐσώκλειστη στὸ γράμμα προκήρυξη γιὰ βιβλίο του.⁴⁶ Ἡ προκήρυξη, ποὺ ἀντίτυπὸ της δὲν ἔχει ἐντοπιστεῖ, θὰ πρέπει νὰ ἀφοροῦσε τὴν μετάφραση τῆς *Γεωγραφίας ἀστρονομικῆς* τοῦ Leon Bézout ποὺ ἐκδόθηκε στὸ Παρίσι τὸ 1825 : ὁ πρόλογος τοῦ μεταφραστῆ ἔχει ἡμερομηνία 25 Αὐγούστου 1825 ἐνῶ στὴ *Revue Encyclopedique* 28 (Δεκέμβριος 1825) σ. 933 εἶναι καταχωρημένη βιβλιοπαρουσίαση τῆς *Γεωγραφίας ἀστρονομικῆς*.⁴⁷ Ὅσο γιὰ τὴν ἔκδοση «τοῦ στοιχειώδους μαθηματικοῦ μου συστήματος» ποὺ ἀναφέρει ὁ Ίωαννίδης, γνωρίζουμε τὴν «εἰδησή» του γι' αὐτό, ποὺ εἶναι τυπωμένη στὶς σ. 54 - 60 τῆς *Γεωγραφίας ἀστρονομικῆς* Ἐπίσης ἀναφέρεται στὸν πρόλογο τοῦ ἴδιου βιβλίου, (σ. VIII - IX) ἀνάμεσα στὰ ὑπὸ ἔκδοση ἔργα του. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ίωαννίδης τύπωσε στὸ Παρίσι τὸ 1826 καὶ τὴν *Γεωγραφία φυσικὴ* τοῦ Bézout· ὁ πρόλογός του ἔχει ἡμερομηνία 25 Δεκεμβρίου 1825.

ΓΑΚ, Ἀρχεῖο Βλαχογιάννη φάκ. 37 ἀρ. 24. Δίφυλλο. Πρωτότυπο (αὐτόγραφο).

[σ. 1:] Paris

19 Fevrier

1826

Monsieur,

Connaisant depuis long temps votre zèle pour la cause des Grecs, et ayant enterpris un ouvrage Scientifique qui peut leur etre d'une grande utilité surtout en ce moment ou la Grèce s'empresse de relever

44. Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, Παναγιώτης Φοιβαπόλλων καὶ Φοιβαπόλλων ὁ ἐκ Σμύρνης, *Ὁ Ἑρانيστής* 6 (1968) 43 - 53 καὶ : Οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Γεώργιος Ίωαννίδης, *Ὁ Ἑρانيστής* 13 (1976) 61 - 77· κυρίως σ. 67 - 68.

45. Μαίρη Ν. Βέη, Ἀνδρέα Κάλβου : ἄγνωστος ἐπιστολὴ (Ἐν τοῖς καταλοίποις Νίκου Α. Βέη), *Παρθενολογία* 3 (1961) 395 - 411, ὅπου δημοσιεύεται ἐπιστολὴ τοῦ Κάλβου πρὸς τὸν Buchon, 29 Μαΐου 1826 : *A monsieur monsieur Buchon redacteur du Constitutionnel*. Γιὰ τὸν Buchon βλ. Alexandre Buchon, *Voyage dans l'Eubée, les Iles Ioniennes et les Cyclades en 1841*, publié pour la première fois avec une notice biographique et bibliographique par Jean Longnon, Παρίσι 1911 σ. LXIII + 293.

46. Μὲ μιὰ πρώτη ἔρευνα ποὺ ἔκανε γιὰ χάρη μου ὁ κ. Ἀλέξης Πολίτης δὲν ἐντόπισε καταχώριση.

47. Τὴν ὑπόδειξη τῆς βιβλιοπαρουσίασης ὀφείλω στὴν κυρία Λουκία Δρούλια.

ses Athénées j'ose réclamer votre bienveillance en vous priant d'insérer dans votre journal la circulaire jointe à cette lettre.

Un grand nombre de Grecs à Paris ont déjà souscrit à cet ouvrage, et on peut compter parmi les plus zelés et les plus recommandables les patriotes Spyridon Vegia, Delaporta, Nicola Goussi, Francisgos Mavros, Alexandre Mourouji.

Je vous prie d'agréer l'assurance du dévouement et de la considération distinguée avec la quelle.

j'ai l'honneur d'être

Monsieur votre très humble

Serviteur

*rue de la harpe
no 101*

*Joannides de
Smyrne*

[σ. 2] Εἰδὼς σου τὸ πρὸς τὰς Μούσας φιλότιμον, καὶ τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐπεικὲς πᾶν πέπεισμαι παρενεῖρειν τῇ σῇ ἐφημερίδι τὴν ἐγκλειστον μοι προκήρυξιν, ὥς ἀποτείνουσιν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἑλλάδος· οἷσενται σοι δὲ χάριν ἐπὶ τούτῳ πάντες Ἕλληνες, μάλιστα δ' ἐγὼ ἐντυχὼν ἐκ τούτου τινα πόρον ἐπ' ἐκδόσει τοῦ στοιχειώδους μαθηματικοῦ μου συστήματος.

Ἐρρωσο

Π. Ἰωαννίδης

ὁ ἐκ Σμύρνης

[σ. 4] à Monsieur le Redacteur
du Constitutionnel
à Paris

[στρογγυλὴ σφραγίδα ταχυδρομείου:] *Fevrier 20 1826*

5. Ψευδώνυμο βιβλίο τοῦ Νικόλαου Σπηλιάδη, 1838

Σὲ κατάλογο τῶν βιβλίων τῆς τυπογραφίας Τόμπρα-Ἰωαννίδη τοῦ Ναυπλίου,⁴⁸ ποὺ περιέχει τὰ βιβλία καὶ τὶς ἐφημερίδες τὰ ὁποῖα τύπωσε στὴν περίοδο 1833 - 1865 ⁴⁹ διαβάζουμε τὴν παρακάτω ἀναγραφή:

48. Στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800-1863 τῶν Δ. Γκίνη καὶ Β. Μέξα καὶ τὰ συμπληρώματά της μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐντοπίσει τὰ γνωστὰ ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ τύπωσε τὸ Τυπογραφεῖο. Γιά τὸ τυπογραφεῖο Τόμπρα-Ἰωαννίδη καὶ γενικότερα τὴν τυπογραφία στὸ Ναύπλιο τὸν 19ο αἰ. ἐτοιμάζω μελέτη.

49. Ὁ κατάλογος ἐντοπίστηκε στὸ Δημοτικὸ Ἀρχεῖο Ναυπλίου 1866, Ω 39 καὶ προκλήθηκε ἀπὸ τὴν κοινοποίησιν καὶ στὸν Κ. Ἰωαννίδη τῆς Ἐγκυκλίου 180, 3 Ἰουνίου 1866 τοῦ Ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν «Περὶ χορηγίας ἐφημερίδων ἢ περιοδικῶν συγγραμ-

«17. /Διάλογοι περί τῶν Ἑλληνικῶν Πραγμάτων/ Νικόλαος Σπηλιάδης/ 1837. Ἰουλίου 1/Ἰουλίου 31. 1837».

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν ξέραμε τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα καὶ τὶς ἡμερομηνίες παραλαβῆς τοῦ χειρογράφου καὶ τῆς ἐκδόσεως ἐνῶ μᾶς ἦταν γνωστὴ ἡ περιγραφὴ τοῦ βιβλίου :

Διάλογοι περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Τί ποιητέον, διὰ τὰ ἀπαλλαγῇ τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν παροῦσαν κατάστασιν του. Συνταχθέντες ὑπὸ Α.Δ. Ἐν Ναυπλίῳ Ἐκ τῆς τυπογραφίας Κωνσταντίνου Τόμπρα Κυδωνιέως καὶ Κωνσταντίνου Ἰωαννίδου Σμυρναίου 1837. (8ο σ. 58).⁵⁰

μάτων [καὶ βιβλίων] εἰς τὴν δημοσίαν Βιβλιοθήκην». Ἡ ἐγκύκλιος ζητοῦσε ἀπὸ τυπογράφων καὶ βιβλιοπῶλες νὰ ὑποβάλουν κατάλογο τῶν ἐντύπων ποὺ τύπωσαν ἀπὸ τὸ 1833 ὡς τὸ 1865. Ὁ κατάλογος τοῦ Ἰωαννίδη περιλαμβάνει 56 τίτλους ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 10 εἶναι ἐφημερίδες. Στὶς στήλες τοῦ καταλόγου δίνονται : *Ἀὔξων ἀριθμὸς - Σύνγραμμα ἢ ἐφημερίς ἢ ἔργον - Ὄνομα τοῦ ἐκδότου ἢ ὑπευθύνου συντάκτου - Χρονολογία τῆς παραλαβῆς - Ἡμερομηνία τῆς ἐκδόσεως.*

Ἀπὸ τὸν Κατάλογο ἀντιγράφω τοὺς τίτλους ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἀβιβλιογράφητες ἐκδόσεις :

25. *Ἱερᾶς κατηχήσεως σύνοψις/ἡ ἐπὶ τῆς προπαιδείας ἐπιτροπὴ/1840 Ἰανουαρίου 10/Μαρτίου 10 1840.*

26. *Ἱερᾶς ἱστορίας σύνοψις/Α. Κοραΐ/1840 Ἰουλίου 12/Ἀπριλίου 30 1840.*

30. *Ἀλφαβητάριον/Ἰω. Χωματιανὸς/1841 Ἰουνίου 1/Ἰουλίου 20 1841.*

37. *Ἐπιτάφιος Θοῦρος/Ἀναστάσιος Ταπεινός/1843 Φεβρουαρίου 13/Μαρτίου 10 1843.*

40. *Περὶ τακτικοῦ στρατιωτικοῦ/Ὁχμαν/1844 Ὀκτωβρίου 21/Νοεμβρίου 7 1844 [Πβ. Γκίνης - Μέξας 10466]*

44. *Περὶ ὁρεινῆς Κανονοστοιχείας/Ἰω. Ἀξελῆς/1847 Μαΐου 27/Ἰουνίου 2 1847 [Πβ Γκίνης - Μέξας Α 549]*

46. *Ἀνώμαλα ρήματα/Σπ. Νικολαΐδης/1851 Ἀγούστου 17/Νοεμβρίου 24 1851.*

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κατάλογο τοῦ 1866 καὶ τὸν ἐντυπο τοῦ 1835 κι ἀκόμη τοὺς ἐπιμέρους καταλόγους στὰ ὀπισθόφυλλα τῶν βιβλίων τοῦ τυπογραφείου καὶ τοὺς καταλόγους στὶς ἐφημερίδες ποὺ ἐβγαζε ὁ Ἰωαννίδης κ.λπ. γνωρίζουμε καὶ κατάλογο τοῦ τμήματος τοῦ Τυπογραφείου στὴν Πάτρα : *Κατάλογος βιβλίων Πωλουμένων εἰς τὸ ἐν Π. Πάτραις Τμήμα τῆς Τυπογραφίας καὶ Βιβλιοπωλείου, τῶν Κωνσταντίνων Τόμπρα καὶ Ἰωαννίδου. [στὸ τέλος] Ἐν Π. Πάτραις Τῇ πρώτῃ Σεπτέμβ 1839.* Ὁ κατάλογος ἀνήκει στὴ συλλογὴ τοῦ κ. Στάθη Φινόπουλου καὶ μικροταινία της ὑπάρχει στὸ Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν ΕΙΕ. Βλ. Τ. Ε. Σ κ λ α β ε ν ι τ η ς, *Κατάλογος Μικροταινιοθήκης. Φωτογραφῆσεις ἐγγράφων, καταστάσεων, χειρογράφων, ἐντύπων καὶ προσωπογραφιῶν 1960 - 1980, Τετράδια Ἑργασίας 1, Ἀθήνα, Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν ΕΙΕ, 1982 σ. 34.*

50. Γκίνης - Μέξας ἀρ. 2767. Στὸ γαλάζιο ἐξώφυλλο ὁ ἴδιος τίτλος μέσα σὲ πλαίσιο. Στὴν τέταρτη σελίδα τοῦ ἐξωφύλλου μέσα σὲ πλαίσιο τὸ σῆμα τῆς τυπογραφίας μὲ τὰ ἀρχικὰ τῶν συνεταιρῶν. Πάνω ἀπὸ τὸ σῆμα: *Τιμὴ τῶν Διαλόγων Λεπτὰ 50.* Κάτω ἀπὸ τὸ σῆμα : τιμοκατάλογος 13 βιβλίων.

Ἡ πειστική ἐξωτερική μαρτυρία ἢ ὁποία ἀποδίδει τὸ ψευδώνυμο ἔργο στὸ Νικόλαο Σπηλιάδη, ποὺ κρύφτηκε κάτω ἀπὸ τὰ ἀρχικά Α. Δ.,⁵¹ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προσθέσουμε μερικά βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ Σπηλιάδη καὶ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τοῦ βιβλίου ποὺ πλαισιώνουν αὐτὴ τὴν ἀπόδοση.

Τὸ 1834 ὁ Σπηλιάδης συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, δικάζεται καὶ ἀθώωνεται τελικά, γιατί στάθηκε ἀλληλέγγυος στὸν Κολοκοτρώνη καὶ στὸν Πλαπούτα. Τὸ 1839 διώκεται γιὰ συμμετοχὴ στὴν ἀντικαθεστωτική «Φιλορθόδοξο Ἑταιρεία».⁵²

Στὸ βιβλίο ὑπάρχει νοσταλγικὴ ἀναπόληση τῆς Καποδιστριακῆς περιόδου (σ. 4 - 5): «Ἡ ἱστορία μας ἔχει καὶ καιροὺς ἡσυχίας, καὶ νομίζω, ὅτι ἀπὸ τὸ 1828 ἔτος ἕως τέλος τοῦ 1831 ἡ ζωὴ μας ἦταν ὑποφερτὴ. Εἰς τὸ διάστημα τοῦτο τοῦ χρόνου εἴχομεν εἰς τὸ μικρὸν μας Κράτος τελείαν ἀσφάλειαν· ἡ γεωργία εἶχε λάβει ψυχὴν· τὸ ἐμπόριον δὲν ἦτο εὐκαταφρόνητον· εἴχομεν σχολεῖα, στόλον, στράτευμα καὶ ἄλλα καλὰ πασίγνωστα. ὑπῆρχον δὲ καὶ τινα κακά, πλὴν αὐτὰ ἦσαν ἀναπόφευκτα, ὥς ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων μας ἐξ ἀνάγκης ἀποπηγάζοντα [...] εἶδομεν τότε κορυφὰς τινάς, αἱ ὁποῖαι ἐξεῖχον ἀπὸ τὴν γραμμὴν τῆς ἰσονομίας, ὑποβεβλημμένας εἰς αὐτὴν· εἶδομεν τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα ὑποχωρήσαντα καὶ συμπεριληφθέντα εἰς τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς Πατρίδος· εἶδομεν τοὺς πάντας πειθομένους εἰς τὸν Νόμον, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας, ὅτε δὲν ἦτο πλέον κἀνεὶς ἀνυπεύθυνος καὶ τοῦ Νόμου ὑπέρτερος· εἶδομεν πρῶτους τοὺς ἄρχοντας, δίδοντας τὸ παράδειγμα τῆς πρὸς τὸν Νόμον ὑποταγῆς. Πάντα ταῦτα, εὐκόλα εἰς τὴν θεωρίαν, πόσον εἶναι δύσκολα εἰς τὴν πράξιν!».

Σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ βιβλίου ὑπάρχουν αἰχμηρὰ σημεῖα γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση (σ. 19): «Ἰδοὺ, λέγουσί τινες, τὰ πράγματα μας εἶναι συντεταγμένα· τί καλλίτερον Σύνταγμα θέλομεν! Δὲν ἔχομεν Βασιλέα; Δὲν ἔχομεν Ὑπουργικὸν Συμβούλιον; Δὲν ἔχομεν Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας; Δὲν ἔχομεν Δικαστήρια; Δὲν ἔχομεν τὸν τύπον ἐλεύθερον; Τί ἄλλο ἐπιθυμοῦμεν;

Ναί. Πλὴν ταῦτα εἶναι πλάσματα ἑνὸς καὶ μόνοι ἀνθρώπου, ὅς τις, ἂν θελήσῃ, μεταβάλλει ὅπως θελήσῃ ἢ ἀποβάλλει καὶ τοὺς Ὑπουργούς, καὶ τοὺς Συμβούλους, καὶ τοὺς Δικαστάς· ὁ δὲ Λαὸς εἰς αὐτὰ δὲν μετέχει παντάπασι· τίς λοιπὸν δύναται νὰ εἴπῃ ποτέ, ὅτι ὑπάρχει Σύνταξις πραγμάτων, ὅπου μία καὶ μόνη θέλησις ἀποφασίζει τὰ πάντα».

Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἑρευνῶν ΕΙΕ

Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης

51. Τὰ ἀρχικά αὐτὰ ὑπάρχουν καὶ σὲ ἔντυπο τοῦ 1863: Ὁ Στρατιώτης καὶ ὁ Ἑθνοφύλαξ ὑπὸ Α.Δ. Ἑτονίσθη ὑπὸ Ραφαήλ Παριζίνη (Γκίνης - Μέξας ἀρ. 9824).

52. Παναγιώτης Φ. Χριστόπουλος, Νικόλαος Σπηλιάδης, ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ ἔργον του. Προλεγόμενα στό: Νικόλαου Σπηλιάδου Ἀπομνημονεύματα, τ. Δ' 1, Ἀθήνα 1971 σ. να' - νγ'.